

БІБЛІОТЕКА
РОСІЙСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ

А. П. ЧЕХОВ

ВИШНЕВИЙ САД

М И С Т Е Ц Т В О

БІБЛІОТЕКА
РОСІЙСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ

Ч І Е Х О В

(1861 - 1904)

„М И С Т Е Ц Т В О”
К И Ї В

А. П. ЧЕХОВ

ВНЕШНЕЕ И ВНЕШНИЕ САДЫ

*комедія
на чотири дії*

*переклад з російської
Петра Панча*

*„МИСТЕЦТВО“
1946*

ДІЙОВІ ОСОБИ:

Ранєвська, Любов Андріївна—поміщиця.

Аня—її дочка 17 років.

Варя—її приймачка 22 років.

Гаєв, Леонід Андрійович—брат Ранєвської.

Лопакін, Єрмолай Олексійович—купець.

Трофимов, Петро Сергійович—студент.

Симеонов-Пищик, Борис Борисович—поміщик.

Шарлотта Іванівна—гувернантка.

Єпіходов, Семен Пантелеймонович—конторник.

Дуняша—покоївка.

Фірс—старий лакей 87 років.

Яша—молодий лакей.

Перехожий.

Начальник станції.

Поштовий службовець.

Гості, слуги.

Дія відбувається в маєтку Л. А. Ранєвської.

ДІЯ ПЕРША

Кімната, яка їй досі називається дитячою. Одні з дверей ведуть до Аниної кімнати. Світанок, незабаром зійде сонце. Хоч і травень, цвітуть вишні, але в садку холодно, примороз. Вікна в кімнаті зачинені. Входять—Дуняша з свічкою і Лопакін з книжкою в руці.

Лопакін. Прийшов, слава богу, поїзд. Котра година?

Дуняша. Скоро друга. *(Гасить свічку)*. Видно вже.

Лопакін. На скільки ж це спізнився поїзд? Години на дві принаймні. *(Позіхає і потягується)*. А я, бач, гарний, таку дурницю утнув. Навмисне приїхав сюди, щоб на станції зустріти і на тобі—проспав... Сидячи заснув. Досада... Хоч би ти мене збудила.

Дуняша. Я гадала, що ви поїхали. *(Прислухається)*. Ось, здається, вже їдуть.

Лопакін *(прислухається)*. Ні... Багаж одержати, се, те... *(Пауза)*. Любов Андріївна прожила за кордоном п'ять років, не

Знаю, яка вона тепер стала... Хороша вона людина. Легка, проста людина. Пам'ятаю, коли я був хлоп'яком років п'ятнадцяти, мій батько небіжчик—він тоді на селі крамницю тримав—ударив мене в лице кулаком, кров пішла з носу... Ми тоді разом прийшли за чимсь на двір, і він на підпитку був. Любов Андріївна, як зараз пам'ятаю, ще молоденька, така худенька, підвела мене до умивальника, ось у цій самій кімнаті, в дитячій... «Не плач,—говорить,—мужичок, загоїться—поки весілля скоїться» (пауза). Мужичок... Батько мій, правду кажучи, мужик був, а на мені ось біла камізелька, жовті черевикн. Із свинячим писком та в калачний ряд... Хіба що багатий, грошей доста, а коли насправді подумати й розібратися, то мужик-мужиком... (Листає книжку). Читав ось книжку і нічогосінько не зрозумів. Читав і заснув. (Пауза).

Дуняша. А собаки всю ніч не спали, чують, що їдуть хазяї.

Лопаків. Чого ти, Дуняшо, така...

Дуняша. Руки трусятьсЯ. Я знепритомнію.

Лопаків. Надто вже ти тендітна, Дуняшо. І вдіваєшся як панночка, і зачіска теж. Так не можна. Треба себе пам'ятати.

Входить Єпіходов з букетом, він у піджаці і в блискучих чоботях, які дуже риплять; увійшовши, він упускає букет.

Єпіходов (піднімає букет). Ось садівник прислав, каже в їдальні поставити. (Віддає Дуняші букет).

Лопахін. І квасу мені принесеш.

Дуняша. Слухаю. (Виходить).

Єпіходов. Зараз приморозок, в три градуси мороз, а вишня вся в цвіту. Не можу схвалити нашого клімату. (Зітхає). Не можу. Наш клімат не може приєждувати в самий раз. От, Єрмолаю Олексійовичу, дозвольте присовокупити, купив я собі три дні тому чоботи, а вони, насмілюсь вас запевнити, риплять так, що нема ніяких можливостей. Чим би їх помастити?

Лопахін. Відчепися. Набрид.

Єпіходов. Кожного дня зі мною трапляється якесь нещастя. І я не нарікаю, звик і навіть посміхаюсь.

Дуняша входить, подає Лопахіну квас.

Єпіходов. Я піду. (Натикається на стілець, який падає). От... (Ніби торжествуючи). От бачите, вибачте на слові, яке обстоятельство, між всім прочим. Це просто аж надзвичайно! (Виходить).

Дуняша. Єпіходов, признаюсь, Єрмолаю Олексійовичу, сватає мене.

Лопакін. А!

Дуняша. Не знаю вже—й як... бути... Людина він смирна, а тільки іноді як зачне говорити, нічого не зрозумієш. І ловко і жалісно, тільки незрозуміло. Мені він так ніби й подобається. Він кохає мене шалено. Людина з нього невдачлива, кожного дня щось. Його так і дражнять у нас: двадцять два нещастя...

Лопакін (*прислухається*). От, здається, їдуть...

Дуняша. Їдуть! Що ж це зі мною... похолола вся.

Лопакін. Справді їдуть. Ходімо зустрічати. Чи пізнає вона мене? П'ять років не бачились.

Дуняша (*хвилюється*). Я зараз упаду... Ой, упаду!

Чути як до будинку під'їздять два екіпажі. Лопакін і Дуняша хутко виходять. Сцена порожня. В сусідніх кімнатах починається шум. Через сцену, спираючись на паличку, поквалливо проходить Фірс, який їздив зустрічати Любов Андріївну; він у старовинній лівреї і у високому капелюху; щось до себе говорить, але не можна розібрати жодного слова. Шум за сценою все збільшується. Голос: «Ось пройдемо тут...» Любов Андріївна, Аня,

Шарлотта Іванівна з собачкою на ланцюжку, зодягнуті по-дорожному, Варя в пальто і в хустці, Гаєв, Симеонов-Пищик, Лопакін, Дуняша з клунком і парасолькою, служниця з речами—всі йдуть через кімнату.

Аня. Пройдемо тут. Ти, мамо, пам'ятаєш, яка це кімната?

Любов Андріївна (*радісно, крізь сльози*). Дитяча!

Варя. Як холодно, у мене руки залякли. (*До Любові Андріївни*). Ваші кімнати, мамуньо, біла й фіалкова, такими ж і залишилися.

Любов Андріївна. Дитяча, мила моя, прекрасна кімната... Я тут спала, коли була маленькою... (*Плаче*). І зараз я мов маленька... (*Цілує брата, Варю, потім знову брата*). А Варя як і перше, все така ж, на черницю схожа. І Дуняшу я впізнала... (*Цілує Дуняшу*).

Гаєв. Поїзд спізвився на дві години. Га? Які порядки?

Шарлотта (*Пищикові*). Моя собака і горіхи їсть.

Пищик (*здивовано*). Ви ж подумайте!

Виходять усі, крім Ані й Дуняші.

Дуняша. Як же ми чекали... (*Знімає з Ані пальто, капаємох*).

Аня. Я не спала в дорозі чотири ночі... тепер змерзла дуже.

Дуняша. Ви поїхали у Великий піст, тоді сніг був, мороз був, а зараз? Люба моя! *(Сміється, цілує її)*. Як же чекали вас, радість моя, зіронька... Я скажу вам зараз, жодної хвилинки не можу отёрпіти...

Аня *(мляво)*. Знову щонебудь...

Дуняша. Конторник з Єпіходов після Святої сватався до мене.

Аня. Ти все своєї... *(Поправляє волосся)*. Я розгубила всі шпильки... *(Вона дуже стомлена, навіть хитається)*.

Дуняша. Я вже не знаю, що й думати. Він мене кохає, так кохає!

Аня *(дивиться в свої двері, ніжно)*. Моя кімната, мої вікна, ніби я й не виїздила. Я вдома! Завтра вранці встану, побіжу в сад... О, якби я змогла заснути! Я не спала всю дорогу, нудив мене неспокій.

Дуняша. Три дні тому Петро Сергійович приїхали.

Аня *(радісно)*. Петя!

Дуняша. В лазні сплять, там і живуть. Боюсь, каже, утіснити. *(Глянувши на свій кишеньковий годинник)*. Треба б їх розбудити, та Варвара Михайлівна не веліла. Ти, каже, його не буди.

Входить Варя, на поясі у неї в'язка ключів.

Варя. Дуняшо, каву мершій... Мамуня кави просить.

Дуняша. Цю ж хвилиночку. *(Виходить)*.

Варя. Ну, хвалити бога, приїхали. Знову ти вдома. *(Лащучись)*. Серденько моє приїхало! Красуня приїхала.

Аня. Натерпілась я.

Варя. Уявляю!

Аня. Виїхала я на Страсному тижні, тоді було холодно. Шарлотта всю дорогу торохтить, показує фігли. І навіщо ти мені Шарлотту накинула...

Варя. Негоже ж тобі одній, серденько, їхати. В сімнадцять років.

Аня. Приїздимо до Парижа, там холодно, сніг. По-французькому я розмовляю жахливо. Мама живе на п'ятому поверсі, приходжу до неї, а в неї якісь французи, пані, старий патер з книжкою і повно диму, так незатишно. Мені враз стало так шкода мами, так шкода, я охопила її голову, стисла руками й не можу випустити. Мама потім усе лащилась, плакала...

Варя *(крізь сльози)*. Не кажи, не кажи...

Аня. Дачу свою біля Ментони вона вже продала, у неї нічого не залишилось, нічого. У мене теж нічого не залишилось, жодної копійки, ледь доїхали. І мама не розуміє! Сядемо обідати на вокзалі, і вона

замовляє найдорожче і на чай дає лакеям по карбованцю. Шарлотта теж. Яша так са́мо замовляє собі порцію, просто жахливо. У мами ж лакей Яша, ми його привезли сюди... \

Варя. Бачила погавця.

Аня. Ну що, як? Проценти сплатили?

Варя. Дё там!

Аня. Боже мій, боже мій.

Варя. В серпні будуть продавати маєток...

Аня. Боже мій...

Лопакін (зазирає у двері і мекає). Ме-е-е... (Відходить).

Варя (крізь сльози). От так би й прибила його. (Погрожує кулаком).

Аня (обіймає Варю, тихо). Варю, він посватався? (Варя заперёчливо хитає головою) Він же тебе кохає. Чому ви не освідчитесь, чого ви чекаєте?

Варя. Я так гадаю, нічого у нас не вийде. У нього справ багато, йому не до мене... і уваги не звертає. Бог з ним, тяжко мені його бачити... Всі балакають про наше весілля, всі вітають, а насправді нічого нема, все мов сон... (Іншим тоном). У тебе брошка, ніби як бджілка.

Аня (сумовито). Це мама купила. (Іде до своєї дитячої кімнати, каже весело, по-

диплячому). А я в Парижі на повітряно́му ша́рі літала!

Варя. Сёрденько моє приїхало! Красуня приїхала!

Дуняша уже повернулась з кав'ярницею і варить каву.

Варя (*стоїть біля дверей*). Сную я, сёрденько, по господарству, цілий день і все мрію. Висватати б тебе за багатого чоловіка, і я б тоді була спокійна, пішла б собі в монастир, по́тім у Київ... у Москву і так би все ходила по святих місцях... Ходила б і ходила. Благоліпство.

Аня. Пташки співають у садку. Котра зараз година?

Варя. Певне, третя! Час тобі спати, сёрденько. (*Входить у кімнату до Ані*). Благоліпство!

Входить Яша з пледом, з дорожною торбинкою.

Яша (*іде через сцену, делікатно*). Тут можна пройтись?

Дуняша. Вас і не впізна́ти, Яшо. Який ви стали за кордоном.

Яша. Гм... А ви хто?

Дуняша. Коли ви звідси виїздили, я була отакою... (*показує од підлоги*). Дуняша, Федора Козаїдова донька. Ви не пам'ятаєте!

Яша. Гм. Огірочок! (Озирається і обіймає її, вона скрикує і випускає блюдечко. Яша хутко виходить).

Варя (на дверях, невдоволеним голосом).
Що тут?

Дуняша (крізь сльози). Блюдечко розбила...

Варя. Це на добре.

Аня (вийшовши із своєї кімнати). Треба б маму попередити: Петя тут...

Варя. Я наказала його не будити.

Аня (замислено). Шість років тому помер батько, за місяць утонув у річці брат Гриша, гарненький семилітній хлопчик. Мама не стерпіла, пішла, не озираючись... (Здритається). Як я її розумію, якби тільки вона знала. (Пауза). А Пётя Трофимов був учителем, він може нагадати...

Входить Фірс; він у піджаці її білій камізелці.

Фірс (іде до кав'ярниці, заклопотано).
Пані тут будуть призволятись... (Надіває білі рукавички). Готова кава? (Гостро до Дуняші). Ти! А вершки?

Дуняша. Ох, боже мій... (Хутко виходить).

Фірс (порається біля кав'ярниці). Ех, ти, недотіпа... (Бурмотить до себе). Приїхали

із Парижа... І пан колись їздив до Парижа... на кóнях... (Сміється).

Варя. Фірсе, ти про що?

Фірс. Чого звóлите? (Радісно). Пані моя приїхала! Дочекáвся! Тепер хоч і вмерти... (Плаче з радощів).

Входять Любов Андріївна, Гаєв, Лопакін і Симеонов-Пищик; Симеонов-Пищик у чумарці із тонкого сукна і широких штанях. Гаєв, входячи, руками і корпусом робить рухи, ніби грає на більярді.

Любов Андріївна. Як це? Дай бо згадати... Жовтого в куток! Дуплет в середину!

Гаєв. Ріжу в куток. Колись ми з тобою, сестро, спали от у цій самій кімнаті, а зараз мені, хоч як це дивно, вже 51 рік.

Лопакін. Так, час спливає.

Гаєв. Кого?

Лопакін. Час, кажу, спливає.

Гаєв. А тут пачулями пахне.

Аня. Я спати піду. На добраніч, мамо. (Цілує матір).

Любов Андріївна. Любе дитятко моє. (Цілує їй руки). Ти рада, що вдома? Я ніяк не можу отямитись.

Аня. Прощавай, дядю.

Гаєв (цілує їй лице, руки). Бог з тобою. Як ти подібна до своєї матері! (До сестри).

Ти, Любо, в її роки була точнісінько така.

А ня подає руку Лопахіну і Пищикові,
виходить і зачинає за собою двері.

Любов Андріївна. Вона надто стомилась.

Пищик. Шлях, мабуть, довгий.

Варя (Лопахіну і Пищикові). Що ж, панове? Третя година, пора й годі сказати.

Любов Андріївна (сміється). Ти все така ж, Варю. (Притягає її до себе, цілує). Ось вип'ю кави, тоді всі підємо. (Фірс кладе їй під ноги подушечку). Дякую, рідний. Я звикла до кави. П'ю її і вдень і вночі. Дякую, мій старенький. (Цілує Фірса).

Варя. Глянути, чи всі речі привезли... (Виходить).

Любов Андріївна. Невже це я сиджу. (Сміється). Мені хочеться стрибати, махати руками. (Закриває обличчя руками). А враз я сплю? Бог свідок, я люблю батьківщину, люблю ніжно, я не всилі була дивитися з вагона, все плакала. (Крізь сльози). Протé треба пити каву. Дякую тобі, Фірсе, дякую, мій старенький. Я так рада, що ти ще живий.

Фірс. Позавчора.

Гаєв. Він недочуває.

Лопахін. Мені зараз, о п'ятій годині

ранку, до Харкова їхати. Яка досада! Хотілось подивитися на вас, побалакати... Ви все така ж пишна.

Пищик *(важко дихаючи)*. Навіть ще кращою стала... Зодягнута по-паризькому... Пропадай моя телега, все чотири колеса...

Лопакін. Ваш брат, от Леонід Андрійович, каже про мене, що я хам, я жмикрут, але мені це рішуче все одно. Нехай каже. Хотілось би тільки, щоб ви вірили як і раніше, щоб ваші дивні зворушливі очі дивилися на мене так само, як і раніше. Боже милостивий! Мій батько був кріпакком вашого діда й батька, але ви, власне ви, колись зробили для мене так багато, що я забув усе і люблю вас, як рідну... більше, ніж рідну.

Любов Андріївна. Я не можу всидіти, не всилі... *(Схоплюється і ходить дуже схвильована)*. Я не переживу цієї радості... Смійтеся наді мною, я дурна. Шафочка моя рідна... *(Цілує шафу)*. Столик мій...

Гаєв. А без тебе тут няня померла.

Любов Андріївна *(сідає і п'є каву)*. Так, царство небесне. Мені писали.

Гаєв. І Настасій помер. Петрунька Косий покинув мене і тепер у місті в пристава живе. *(Виймає із кишені коробку з цукерками, смокче)*.

Пищик. Дóнька моя, Дарочка... вам кланяється...

Лопакін. Мені хочеться сказати вам щось дуже приємне, веселе. (Глянувши на годинник). Зараз поїду, ніколи розмовляти... ну, та коротенько. Вам уже відомо, вишневий сад ваш продається за борги, на 22-е серпня призначені торги, але ви не турбуйтеся, моя дорога, спіть, собі спокійно, вихід є... Ось мій проект. Прóшу уваги! Ваш маєток лежить тільки за двадцять верстов од міста, поблизу пройшла залізниця, і якщо вишневий сад і ґрунти понад річкою розбити на дачні ділянки і віддавати потім в оренду під дачі, то ви будете мати щонайменше 25 тисяч карбованців на рік прибутку.

Гаєв. Пробачте, яка дурниця!

Любов Андріївна. Я вас, Єрмолаю Олексійовичу, не зовсім розумію.

Лопакін. Ви будете брати у дачників щонайменше по 25 карбованців за десятину на рік, і коли зараз же оголósите, ручусь чим завгодно, до ёсені у вас не залишиться жодного вільного клаптика, все розберуть. Одним словом, вітаю, ви врятовані. Місцевість прекрасна, річка глибока. Треба тільки, звичайно, трохи причепурити, почистити... приміром скажемо,

знести всі старі будівлі, ось цей будинок, який уже нінащо не годиться, вирубати старий вишневий сад...

Любов Андріївна. Вирубати? Милій мій, даруйте, ви нічого не розумієте. Коли на всю губернію є щось цікавого, навіть значного, так це тільки наш вишневий сад.

Лопухін. Значного в цьому саду хіба тільки те, що він дуже великий. Вишні родять раз на два роки, та й то їх нікуди дівати, ніхто не купує.

Гаєв. І в «Енциклопедичному словнику» згадується про цей сад.

Лопухін (*глянувши на годинник*). Коли нічого не придумаємо і не добалакаємося, то 22-го серпня і вишневий сад і весь маєток продаватимуть з аукціону. Згоджуйтесь бо. Іншого виходу нема, заприсягаюся вам! Нема й нема.

Фірс. А раніше, літ 40—50 тому, вишню сушили, мочили, маринували, верення варили, і бувало...

Гаєв. Помовч, Фірсе.

Фірс. І бувало сушену вишню возами справляли до Москви, до Харкова. Грощей було! І сушена вишня була тоді м'яка, соковита, солодка, душиста... Спосіб тоді знади...

Любов Андріївна. А де ж тепер цей спосіб?

Фірс. Забули. Ніхто не пам'ятає.

Пищик (*Любові Андріївні*). Що в Парижі? Як там? Жаб їли?

Любов Андріївна. Крокодилів їла.

Пищик. Ви ж подумайте...

Лопухін. Досі на селі були тільки пани та мужики, а зараз з'являються ще дачники. Всі міста, навіть невеликі, оточені тепер дачами. І можна сказати, років за двадцять дачника розплодиться сила. Тепер він тільки чай п'є на балконі, алеж може трапитись, що на своїй одній десятині він розведе господарство і тоді ваш вишневий сад стане щасливим, багатим, розкішним...

Гаєв (*обурюючись*). Яка дурниця!

Входять Варя і Яша.

Варя. Тут, мамуньо, вам дві телеграми. (*Вибирає ключ і з дзенькотом відмикає старовинну шафу*). Ось вони.

Любов Андріївна. Це з Парижа. (*Рве телеграми, не прочитавши*). З Парижем кінчено...

Гаєв. А ти знаєш, Любо, скільки років цій шафі? Тиждень тому я висунув нижню шухляду, дивлюсь, а там випалені цифри. Шафа зроблена рівно сто років

тому. Чуєте? А! Можна було б ювілей справити. Річ бездушна, проте, як не як, книжкова шафа!

Пищик (здивовано). Сто років... Ви ж подумайте!

Гаєв. Так... Це річ... (Помацавши шафу). Дорога, вельмишановна шафа! Вітаю твоє існування, що ось уже понад сто років було спрямоване до світлих ідеалів добра і справедливості; твій мовчазний заклик до плodотворної роботи не слабшав протягом ста років, підтримуючи (крізь сльози) в поколіннях нашого роду бадьорість, віру в краще майбутнє і виховуючи в нас ідеали добра і громадської-самосвідомості. (Пауза).

Лопакін. Так...

Любов Андріївна. Ти все такий же, Льоню.

Гаєв (прохи зніяковілий). Од кулі праворуч в куток! Ріжу в середню!

Лопакін (глянувши на годинник). Ну, мені пора.

Яша (подає Любові Андріївні ліки). Може приймете зараз пілюлі...

Пищик. Не треба приймати медикаментів, моя люба... від них ні шкоди, ні користі... Ось дайте сюди... вельмишановна. (Бере пілюлі, висипає собі на долоню, дме на них, кладе в рот і запиває квасом). От!

Любов Андріївна (злякано). Та ви з глузду з'їхали?

Пищик. Всі пілюлі проковтнув.

Лопакін. Ну й прірва! (Всі регочуть).

Фірс. Вони були в нас на святій, піввідра огірків з'їли... (Бурмотить).

Любов Андріївна. Про що це він?

Варя. Три роки вже тақ бурмотить. Ми звикли.

Яша. Похилі літа.

Шарлотта Іванівна в білій сукні, дуже сухорлява, стягнута, з лорнетом на поясі, проходить через сцену.

Лопакін. Пробачте, Шарлотто Іванівно, я не встиг ще вас привітати. (Хоче поцілувати їй руку).

Шарлотта (віднімає руку). Як дозволити вам поцілувати руку, то ви потім забажаєте в лікоть, потім у плече...

Лопакін. Не щастить мені сьогодні. (Всі регочуть). Шарлотта Іванівна, покажіть фіглі.

Любов Андріївна. Шарлотто, покажи фіглі!

Шарлотта. Не треба. Я бажаю спати. (Виходить).

Лопакін. За три тижні побачимось. (Цілує Любові Андріївни руку). Тим часом

прощавайте. Порá. (До Гаєва). До побáченця. (Цілується з Пищиком). До побáченця. (Тисне руку Варі, потім Фірсові і Яшів). Не хочеться їхати. (До Любові Андріївни). Коли надумаєте про дачі й вирішете, перекажіть мені, я позичково тисяч п'ятдесят роздобуду. Подумайте серйозно.

Варя (сердито). Та йдіть же нарешті! До пахін. Іду, іду... (Виходить).

Гаєв. Хам. Проте, пардон... Варя з ним одружується, це Варин женишок.

Варя. Не кажіть, дядечку, зайвого.

Любов Андріївна. Що ж, Варю, я буду дуже рада. Він хороша людина.

Пищик. Людина, правду кажучи... достойна. І моя Дарочка... теж каже... що... різні слова говорить. (Хропе, але зразу ж прокидається). А все таки, вельмишановна, дайте мені... позичково 240 карбованців... завтра по закладній проценти платити.

Варя (злякано). Нема, нема!

Любов Андріївна. В мене справді нема нічого.

Пищик. Знайдуться. (Сміється). Ніколи не втрачаю надії. От, думаю, уже все пропало, загинув, аж глядь—залізницю по моїй землі проклали і... мені заплатили. А там, дивись, і ще щось трапиться не сьогодні,

так завтра... Двісті тисяч виграє Дарочка... у неї білет є...

Любов Андріївна. Каву випито, можна й на спочинок.

Фірс (*чистить щіткою Гаєва, повчально*). Знову не ті штанці наділи. І що мені з вами робити?

Варя (*тихо*). Аня спить. (*Тихо відчиняє вікно*). Уже сонце зійшло, не холодно. Погляньте, мамуню, які чудові дерева! Боже мій, повітря! Шпаки співають!

Гаєв (*відчиняє друге вікно*). Сад увесь білий! Ти не забула, Любо? Оця довга алея іде прямо-прямо, ніби протягнутий пас, вона блищить у місячні ночі. Ти пам'ятаєш? Не забула?

Любов Андріївна (*дивиться у вікно на садок*). О, моє дитинство, чистото моя! В оцій дитячій я спала, дивилась звідси на сад, щастя прокидалось зі мною щоранку, і тоді він був точнісінько такий, ніщо не відмінилось. (*Сміється з радості*). Увесь, увесь білий! О, мій сад! Після темної осені з негодами, холодної зими ти знову молодий, повний щастя, ангели небесні не покинули тебе... Якби зняти з грудей моїх і плечей важкий камінь, якби я могла забути моє минуле!

Гаєв. Так, і сад продадуть за борги, хоч як це дивно...

Любов Андріївна. Гляньте, небіжка мама йде по саду... в білому платті! (*Сміється з радості*). Це вона.

Гаєв. Де?

Варя. Бог з вами, мамуню!

Любов Андріївна. Нема нікого, мені видалось. Праворуч на поворотці до альтанки біле деревце схилилось, схоже на жінку...

Входять Трофимов, у приношеному студентському мундирі, в окулярах.

Любов Андріївна. Який дивний сад! Білі маси квітів, блакитне небо...

Трофимов. Любов Андріївна! (*Вона озирнулася на нього*). Я тільки привітаюсь і зараз же піду. (*Шалко цілує руку*). Мені наказано було чекати до ранку, але мені урвався терпець...

Любов Андріївна дивиться недомислено.

Варя (*крізь сльози*). Це Петя Трофимов...

Трофимов. Петя Трофимов, колишній учитель вашого Гриші... Невже я так змінився?

Любов Андріївна обнімає його і тихо плаче.

Гаєв (ніяково). Годі, годі, Любо!

Варя (плаче). Казала ж, Петю, щоб почекали до завтрого.

Любов Андріївна. Гриша мій... мій хлопчик... Гриша... синок...

Варя. Що ж вдієш, мамуню. Божа воля.

Трофимов (лагідно, крізь сльози). Досить, досить...

Любов Андріївна (тихо плаче). Хлопчик загинув, утопився... Чому? Навіщо, мій друже. (Тихше). Там Аня спить, а я голосно балакаю... шум знімаю... Що ж, Петю? Чого ви так змарніли? Чого постаріли?

Трофимов. Мене одна баба у вагоні назвала так: облізлий пан.

Любов Андріївна. Ви були тоді зовсім ще хлопчиком, милим студентиком, а тепер і волосу не густо, окуляри. Невже ви й досі студент? (Іде до дверей).

Трофимов. Мабуть я буду довічним студентом.

Любов Андріївна (цілує брата, потім Варю). Ну йдіть спати... Зістарівся і ти, Леоніде.

Пищик (іде за нею). Значить, тепер спати... Ох, моя подагра. Я залишусь у вас... Мені б, Любов Андріївно, серце моє, завтра раненько... 240 карбованців.

Гаєв. А цей своє править.

Пищик. 240 карбованців... проценти по закладній платити.

Любов Андріївна. Немає в мене грошей, голубчику.

Пищик. Верну, мила. Це ж абищизня.

Любов Андріївна. Ну, гаразд, Леонід дасть... Ти дай, Леоніде.

Гаєв. Аякже, так і дав.

Любов Андріївна. Що ж робити, дай... Йому потрібно... Він поверне.

Любов Андріївна, Трофимов, Пищик і Фірс виходять, залишаються Гаєв, Варя і Яша.

Гаєв. Сестра ще не відвикла розкидатися грішми (До Яші). Відійди, люб'язний, від тебе куркою тхне.

Яша (з усмішкою). А ви, Леоніде Андрійовичу, все такий же, як були.

Гаєв. Кого? (До Варі) Що він сказав?

Варя (до Яші). Твоя мати прийшла з села, ще з вечора сидить у людській, хоче побачитись...

Яша. А бог там з нею!

Варя. Ах ти ж безсовісний!

Яша. Дуже нужно. Могла б і взатра прийти. (Виходить).

Варя. Мамуня така ж, як і була, аж

ніяк не змінилась, мала б волю, вона б усе роздала.

Гаєв. Так... (Пауза). Коли проти якої хвороби пропонується дуже багато ліків, то це визначає, що хвороба невигойна. Я думаю, сушу собі голову, у мене багато засобів, дуже багато, то насправді значить жодного. Добре було б одержати від когонебудь спадщину, добре було б віддати нашу Аню за дуже багатого чоловіка, добре було б поїхати в Ярославль і спробувати щастя у тітоньки-графині. Тітка дуже, дуже багата.

Варя (плаче). Якби допоміг господь.

Гаєв. Не рюмсай. Тітка дуже багата, але вона не любить нас. Сестра, поперше, одружилась із присяжним повіреним, не дворянином...

Аня з'являється на дверях.

Гаєв. Одружилась не з дворянином і поводитись не можна сказати, щоб надто цнотливо. Вона хороша, добра, славна, я її дуже люблю, але як там не вигадуй, щоб пом'якшити обставини, проте, треба сказати, вона порочна. Це відчувається в її найменшому по́русі.

Варя (пошепки). Аня стоїть на двéрях.

Гаєв. Кого? (Пауза) Дивно, щось мені

в праве око попадо... Став недобачати. І в четвер, коли я був в окружному суді...

Входить Аня.

Варя. Чому ж ти не спиш, Аню?

Аня. Не спиться. Не можу.

Гаєв. Крихітка моя. (*Цілує Ані лице, руки*). Дитино моя... (*Крізь сльози*). Ти мій ангел, а не племінниця, ти для мене все. Повір мені, повір...

Аня. Я тобі вірю, дядю. Тебе всі люблять, поважають... але, милий дядю, тобі треба мовчати, тільки мовчати. Що ти допіру говорив про мою маму, про свою сестру? Навіщо ти говорив це?

Гаєв. Так, так... (*Її рукою затуляє собі обличчя*). Справді, це жахливо! Боже мій, боже, порятуй мене! І сьогодні я виголосив промову перед шафою... так безглуздо! І тільки коли скінчив, зрозумів, як це безглуздо.

Варя. Справді, дядечку, вам треба мовчати. Мовчати собі й край.

Аня. Коли будеш мовчати, тобі ж самому буде спокійніше.

Гаєв. Мовчу. (*Цілує руки Ані й Варі*). Мовчу. Тільки ось про справу. В четвер я був в окружному суді, ну зійшлась компанія, почались балачки про те, про се,

п'яте-десяте, і, здається, що можна буде улаштувати по́зику під вексель, щоб сплатити проценти в банк.

Варя. Якби то господь допоміг.

Гаєв. У вівторок поїду, ще раз побалакаю. (До Варі). Не рюмсай. (До Ані). Твоя мама поговóрить з Лопахіним, він, звичайно, їй не відмовить... А ти, як відпочинеш, поїдеш в Ярославль до графині, твоєї бабусі. От так і будемо діяти з трьох кінців—і справа буде виграна. Проценти ми сплатимо, я переконаний... (Кладе в рот цукерку). Честю моєю, чим хочеш клянусь, маєток не буде продано! (Збуджено). Щастям моїм клянусь! Ось тобі моя рука, назви тоді мене паскудним, безчесним чоловіком, коли я допущу до аукціону! Всім єством моїм клянусь!

Аня (спокійний настрій повернувся до неї, вона щаслива). Який ти хороший, дядю, який розумний! (Обіймає дядю). Я тепер спокійна. Я спокійна. Я щаслива.

Входить Фірс.

Фірс (з докором). Леоніде Андрійовичу, бога ви не боїтесь! Коли ж спати?

Гаєв. Зараз, зараз. Ти йди собі, Фірсе. Я вже, нехай так,—сам роздягнуся. Ну, дітки, люлі-люлі... Подробиці завтра, а тепер

ідіть спати. (Цілує Аню і Варю). Я людина вісімдесятих років... Не хвалять цей час, але все ж можу сказати, за переконання мені перепадало немало в житті. Недарма ж мене й мужик любить. Мужика треба знати! Треба знати, з якої...

Аня. Ти знову, дядю!

Варя. Ви, дядечку, мовчіть.

Фірс (сердито). Леоніде Андрійовичу!

Гаєв. Іду, іду... Лягайте! Від двох бор-тів у середину. Кладу чистого... (Виходить, за ним дриботить Фірс).

Аня. Я тепер спокійна. В Ярославль їхати не хочеться, я не люблю бабусі, але все ж я спокійна. Спасибі дяді. (Сідає).

Варя. Треба спати. Піду. А тут без тебе було невдоволення. В старій людській, як тобі відомо, живуть тільки старі слуги: Юхимка, Палазя, Євстигній, ну й Карпо. Стали вони пускати до себе на ночівлю якихось пройдисвітів—я змówчала. Та тільки чую, розпустили чутку, ніби я наказала годувати їх самим тільки горохом. Через скупість, мовляв... І це все Євстигній... Гаразд, думаю. Коли так думаю, то чекай же. Кличу я Євстигнію... (Позіхає). Приходить... Як же ти, кажу, Євстигнію... дурень ти такий... (Поглянувши на Аню). Анічко! (Пауза). Заснула... (Бере Аню під руку).

Ходімо в ліжечко... Ходім... (*Веде її*). Сёр-
денько моє заснуло! Ходім... (*Ідуть*).

Далеко за садком пастух грає на сопілці.
Трофимов іде через сцену і, побачивши
Варю і Аню, зупиняється.

Варя. Цсс... Вона спить... спить... Хо-
дім, рідненька.

Аня (*тихо, напівсонна*). Я так стоми-
лася... все дзвіночки... Дядю... любий... і
мама і дядя...

Варя. Ходім, рідненька, ходім... (*Вихо-
дять у кімнату Ані*).

Трофимов (*зворушено*). Сонечко моє!
Весна моя!

ЗАВІСА

ДІЯ ДРУГА

Поле. Стара, похилена, давно занехаяна капличка,
біля неї криниця, велике каміння, що колись
було, мабуть, могильними плитами, і стара
лавка. Видно дорогу до садиби Гаєва. Збоку,
підносячись, мріють тополі: там починається
вишневий сад. Вдалині ряд телеграфних стовпів,
і на обрії ледь позначається велике місто, яке
видно тільки в дуже гарну, ясну погоду. Неза-
баром зайде сонце. Шарлотта, Яша і Дуняша
сидять на лавці; Єпіходов стоїть біля них і
грає на гітарі; всі сидять замислившись. Ша-
рлотта в старому кашкеті; вона зняла з плечей
рушницю і направляє пряжку на ремені.

Шарлотта (*в роздумі*). У мене немає справжнього паспорта, я не знаю, скільки мені років, і мені все здається, що я молоденька. Коли я була маленькою дівчинкою, так мій батько й мати їздили по ярмарках і давали вистави, дуже гарні. А я стрибала *salto-mortale*¹ і різні витівки. І коли папаша і мамаша померли, мене взяла до себе одна німецька пані й стала мене вчити. Добре. Я виросла, потім пішла в гувернантки. А звідки я і хто я—не знаю... Хто мої батьки, може вони не вінчані... не знаю. (*Добуває з кишені огірок і їсть*). Нічого не знаю. (*Пауза*). Так хочеться поговорити, і нема з ким... Нікого в мене немає.

Є пі ход ов (*грає на гітарі і співає*). «Что мне до шумного света, что мне друзья и враги...» Як приємно грати на мандоліні!

Дуняша. Це гітара, а не мандоліна. (*Видивляється в люстерко й пудриться*).

Є пі ход ов. Для несамовитого, котрий закоханий, це мандоліна... (*Наспівує*). «Было бы сердце согрето жаром взаимной любви...»

Я ша підспівує.

Шарлотта. Жахливо співають ці люди... фу! Як шакали.

¹ Небезпечний акробатичний стрибок.

Дуняша (до Яші). Все ж таки, яке щастя побувати за кордоном.

Яша. Так, звичайно. Не можу з вами не погодитись. (Позіхає, потім запалює сигару).

Єпіходов. Зрозуміла справа. За кордоном все давно вже в повній комплекції.

Яша. А звичайно.

Єпіходов. Я людина розвинена, читаю різні знамениті книги, але ніяк не можу зрозуміти напряду, чого мені саме бажається, жити мені, чилі, застрелитись, властиво кажучи, проте я завжди носю при собі револьвэр. Ось він... (Показує револьвер).

Шарлотта. Скінчила. Тепер піду. (Надіває рушницю). З тебе, Єпіходов, дуже розумна людина і дуже страшна. Тебе мусять шалено кохати жінки. Бррр! (Іде). Ці розумники всі такі дурні, нема з ким мені поговорити... Все сама, сама, нікого в мене нема і... і хто я, нащо я, невідомо... (Виходить, не поспішаючи).

Єпіходов. Властиво кажучи, не торкаючись інших прѣдметів, я повинен, висловитись про себе, між іншим, що доля ставиться до мене без жалю, як буря до невеликого корабля. Коли, припустімо, я помиляюсь, тоді навіщо ж сьгодні вранці

я прокидаюсь, до слова сказати, дивлюсь, а в мене на грудях страшної величини павук... От такий *(показує обома руками)*. І те ж саме квасу візьмеш, щоб напитись, а там, дивись, щонебудь до високої степені непристойне, як от тарган. *(Пауза)*. Ви читали Бокля? *(Пауза)*. Я бажаю вас потурбувати, Авдотіє Федорівно, на пару слів.

Дуняша. Кажіть.

Єпіходов. Мені бажано б наодинці з вами... *(Зітхає)*.

Дуняша *(ніяково)*. Гаразд... тільки спочатку принесіть мені мою тальмочку... Вона біля шафи... тут трохи вогко...

Єпіходов. Добре-с... принесу-с... Тепер я знаю, що мені робити з моїм револьвєром... *(Бере гітару і виходить, награвачи)*.

Яша. Двадцять два нещастя! Безглузда людина, між нами кажучи. *(Позіхає)*.

Дуняша. Крий боже, ще застрелиться. *(Пауза)*. Я стала бентежна, все непокоюсь. Мене ще дівчинкою взяли до панів, я тепер одвикла від простого життя, і от руки білі-білі, як у панночки. Ніжна стала така, така делікатна стала, благородна, всього боюсь... Страшно так. І коли ви, Яшо, мене обдурите, то я й не знаю, що буде з моїми нервами.

Яша (*цілує*). Огірочок! Звичайно, кожна дівчина мусить себе пам'ятати, і я найбільше не люблю, коли дівчина дурного поводження.

Дуняша. Я вас жагуче полюбила, ви освічений, можете про все мудрувати. (*Пауза*).

Яша (*позіхає*). Так-с... Як на мене, то коли дівчина кого любить, значить вона розпусна. (*Пауза*). Приємно викурити сигару на чистому повітрі... (*Прислухається*). Сюди йдуть... Це пани...

Дуняша рвучко обіймає його.

Яша. Ідіть додому, так ніби ходили на річку купатися, ідіть цією стежкою, а то зустрінуть і подумають про мене, ніби я з вами на побаченні. Терпіти цього не можу.

Дуняша (*тихо кашляє*). Мені від сигари голова розболілась... (*Виходить*).

Яша залишається сидіти біля каплички. Входять Любов Андріївна, Гаєв і Лопахін.

Лопахін. Треба остаточно вирішити,— час не жде. Питання ж бо зовсім пусте. Згодні ви віддати землю під дачі? Скажіть одне слово: так, чи ні? Тільки одне слово!

Любов Андріївна. Хто це палить тут огидні сигари? *(Сідає)*.

Гаєв. От побудували залізницю і зручно стало. *(Сідає)*. З'їздили до міста і поснідали... жовтого в середину! Мені б спочатку піти в дім, зіграти одну партію.

Любов Андріївна. Встигнеш.

Лопахін. Тільки одне слово! *(Благально)*. Дайте ж бо мені відповідь!

Гаєв *(позіхаючи)*. Кого?

Любов Андріївна *(дивиться в своє портмоне)*. Вчора було багато грошей, а сьогодні зовсім мало. Бідна моя Варя заради ощадності годує всіх молочним супом, на кухні старим дають самий горох, а я витрачаю яюсь безглуздо... *(Впустила портмоне, розсипала червінці)*. Ну, посипались... *(Йй досадно)*.

Яша. Дозвольте, я зараз позбираю. *(Збирає монети)*.

Любов Андріївна. Будьте ласкаві, Яшо. І навіщо я поїхала снідати... Паскудний ваш ресторан з музикою... Скатёрки тхнуть милом. Навіщо так багато пити, Льоню? Навіщо так багато їсти? Навіщо так багато говорити? Сьогодні в ресторані ти говорив знову багато і все недоречно. Про сімдесяті роки, про декадентів. І кому? Челяді говорити про декадентів.

Лопакін. Так.

Гаєв (махав рукою). Я несправимий, це очевидно... (Роздратовано до Яші). Що це таке, завжди крутишся перед очима...

Яша (сміється). Я не можу без сміху чути ваш/голос.

Гаєв (до сестри). Або я, або він...

Любов Андріївна. Ідіть, Яшо, ідіть собі...

Яша (віддав Любові Андріївні портмоне). Зараз піду. (Ледь утримується, щоб не сдіятись). Цю ж хвилину... (Виходить).

Лопакін. Ваш маєток збирається придбати багач Деріганов. Кажуть, на торги приїде сам особисто.

Любов Андріївна. А ви звідки чули?

Лопакін. У місті балакають.

Гаєв. Ярославська тітовька обіцяла прислати, а коли пришле й скільки—невідомо...

Лопакін. Скільки вона пришле? Тисяч сто? Двісті?

Любов Андріївна. Ну... Тисяч десять-п'ятнадцять, і за це-б спасибі.

Лопакін. Пробачте, таких нерозважливих людей, як ви, панове, таких невмілих, чудних, я ще не здивував. Вам кажуть ясно: маєток ваш продається, а ви ніби не розумієте.

Любов Андріївна. Що ж нам робити? Навчіть, що?

Лопухін. Я вас щодня вчу. Щодня я кажу все те ж саме. І вишневий сад, і ґрунт необхідно віддати в оренду під дачі, зробити це зараз же, якнайскорше—аукціон ось-ось! Зрозумійте! Вирішіть раз назавжди, щоб були дачі, так грошей дадуть вам скільки завгодно, і ви тоді врятовані.

Любов Андріївна. Дачі і дачники—така гидота, вибачте.

Гаєв. Цілком з тобою згодний.

Лопухін. Я або заридою, або закричу, або зомлію. Не можу! Ви мене замучили! (До Гаєва). Баба ви!

Гаєв. Кого?

Лопухін. Баба! (Хоче йти).

Любов Андріївна (злякано). Ні, не йдіть, голубчику, залишіться. Прощу вас. Може щось надумаємо.

Лопухін. Про що тут думати!

Любов Андріївна. Не йдіть, прошу вас. З вами все таки веселіше... (Пауза). Я все чогось чекаю, ніби над нами має обвалитися будипок.

Гаєв (в глибокому роздумі). Дуплет в куток... Круазе в середину...

Любов Андріївна. Занадто вже багато ми грішили.

Лопакін. Які там у вас гріхи...

Гаєв (*кладає в рот цукерку*). Кажуть, що я всі свої достатки проїв на цукерках...

Любов Андріївна. О, мої гріхи... Я завжди сипала грішми без упину, немов божевільна, і віддалась за людину, яка робила самі тільки борги. Чоловік мій помер од шампанського, — він страшенно пив, — і, собі на біду, я покохала іншого, зійшлась, і саме в цей час, — це була перша кара, удар просто в голову, — ось тут на річці... утопився мій хлопчик, і я виїхала за кордон, зовсім виїхала, щоб ніколи не повертатися, не бачити цієї річки... Я заплющила очі, бігла в нестямі, а він за мною... Безжально, грубо. Купила я дачу біля Ментони, бо він там заслаб, і три роки я не знала відпочинку ні вдень, ні вночі, хворий вимучив мене, душа моя висохла. А минулого року, коли дачу продали за борги, я переїхала до Парижа, і потім він обібрав мене, покинув, зійшовся з іншою; я пробувала отруїтись... так безглуздо, так соромно... І-потягло враз до Росії, на батьківщину, до моєї дівчинки... (*Витирає сльози*). Господи, господи, будь милостивий, даруй мені гріхи мої! Не карай мене більше. (*Виймає з кишені телеграму*). Одержала сьогодні з Парижа... Про-

сить пробачення, благає вернутися. (*Рве телеграму*). Ніби десь музика. (*Прислухається*).

Гаєв. Це наш знаменитий єврейський оркестр. Пам'ятаєш, чотири скрипки, флейта й контрабас.

Любов Андріївна. Він ще існує? Його б до нас закликати якось, улаштувати маленьку вечірку.

Лопакін (*прислухається*). Не чути... (*Тихо наспівує*). «И за деньги русака немцы офранцузят». (*Сміється*). Яку я вчора п'єсу дивився в театрі, дуже смішно.

Любов Андріївна. І, напевно, нічого смішного нема. Вам не п'єси дивитись, а дивитися б частіше на самих себе. Як ви всі нудно живете, як багато говорите непотрібного.

Лопакін. Це правда. Будемо говорити просто, життя в нас дурне... (*Пауза*). Мій папаша був мужик, йолоп, нічого не розумів, мене не вчив, а тільки бив по-п'яному, і все палюгою. Власне кажучи, і я такий же дурень і йолоп. Нічого не навчився, почерк у мене поганий, пишу я так, що соромно від людей, як свиня.

Любов Андріївна. Одружитися вам треба, голубе.

Лопакін. Так... Це правда.

Любов Андріївна. З нашою б Варю. Вона гарна дівчина.

Лопакін. Так.

Любов Андріївна. Вона в мене з прости́х, працює цілий день, а головне любить вас. Та й вам же давно подобається.

Лопакін. Що ж? Я не від того... Вона гарна дівчина. *(Пауза)*.

Гаєв. Мені пропонують посаду в банку. Шість тисяч на рік... Чула?

Любов Андріївна. Та де тобі! Сиди вже...

Фірс входить. Він приніс пальто.

Фірс *(до Гаєва)*. Звольте, добродію, вдягти, а то вогко.

Гаєв *(надіває пальто)*. Надокучив ти, брате.

Фірс. Нема чого там... Вранці поїхали, не об'явившись. *(Оглядає його)*.

Любов Андріївна. Як ти, Фірсе, постарів.

Фірс. Чого зволите?

Лопакін. Кажуть, ти дуже постарів!

Фірс. Живу давно. Мене женити збирались, а вашого папаші ще й на світі не було... *(Сміється)*. А як вийшла воля, я вже старшим камердинером був. Тоді я не погодився на волю, залишився при панах.

(Пауза). І пам'ятаю, всі раді, а чого раді, й самі не знають.

Лопахін. Раніше добре було, принаймні, лупцювали.

Фірс (не почувши). Ще б пак. Мужики при панах, пани при мужиках, а тепер усі нарізно, нічого не зрозумієш.

Гаєв. Помовчи, Фірсе. Завтра мені треба до міста. Обіцяли познайомити з одним генералом, який може дати під вексель.

Лопахін. Нічого у вас не вийде. І не сплатите ви процентів, будьте певні.

Любов Андріївна. Це він марить. Ніяких генералів нема.

Входять Трофимов, Аня і Варя:

Гаєв. А ось і наші йдуть.

Аня. Мама сидить.

Любов Андріївна (ніжно). Іди... іди... Рідні мої... (Обіймає Аню й Варю). Якби ви знали обидві, як я вас люблю. Сідайте поруч, от так. (Всі сідають).

Лопахін. Наш довічний студент усе з панночками ходить.

Трофимов. Не ваше діло.

Лопахін. Йому незабаром 50 років, а він і досі ще студент.

Трофимов. Облиште ваші дурні жарти.

Лопакін. Чого ж ти, чудака, гніваєшся?

Трофимов. А ти не чіпляйся.

Лопакін (*реоче*). Дозвольте вас поспитати, як ви про мене розумієте?

Трофимов. Я так розумію, Єрмолаю Олексійовичу: ви багата людина, незабаром будете мільонером. От як в розумінні обміну речовин потрібний хижий звір, який поїдає все, що трапляється йому на дорозі, так і ти потрібний. (*Всі реочуть*).

Варя. Ви, Петю, розкажіть, краще про планети.

Любов Андріївна. Ні, давайте продовжимо вчорашню розмову.

Трофимов. Про що це?

Гаєв. Про горду людину.

Трофимов. Ми вчора говорили довго, але ні до чого не домовились. В гордій людині, у вашому розумінні, є щось містичне. Можливо, ви й маєте рацію по своєму, але коли міркувати попросту, без витівок, то яка там гордість, чи є в ній глузд, коли людина фізіологічно побудована недосконало, коли в своїй величезній більшості вона груба, нерозумна, глибоко нещаслива. Треба перестати захоплюватись собою. Треба б тільки працювати.

Гаєв. Однаково помреш.

Трофимов. А хто знає. І що зна-

чить — помреш? Може бути в людини сто чуттів, і від смерті гинуть тільки п'ять, відомих нам, а решта дев'яносто п'ять залишаються живі.

Любов Андріївна. Який ви, Петю, розумний!..

Лопухін (*іронічно*). Страх!

Трофимов. Людство йде вперед, удосконалюючи свої сили. Все, що недосяжне для нього зараз, колись стане близьким, зрозумілим, тільки от треба працювати, допомагати всіма силами тим, хто шукає правду. У нас, в Росії, покищо працює надто мало. Величезна кількість тої інтелігенції, яку я знаю, нічого не шукає, нічого не робить і до праці покищо нездатна. Називають себе інтелігенцією, а слугам говорять «ти», з мужиками поведяться, мов з худобою, вчаться погано, серйозного нічого не читають, зовсім нічого не роблять, про науки тільки говорять, в мистецтві розуміють мало. Всі серйозні, у всіх строгі обличчя, всі говорять тільки про важливе, філософствують, а між тим у всіх перед очима робітники харчуються одворотно, сплять без подушок по тридцять, по сорок в одній кімнаті, всюди блощиці, сморід, вогкість, моральна нечисть... І, мабуть, усі гарні

балачки у нас тільки для того, щоб зами-
лити очі собі й іншим. Покажіть мені, де
в нас ясла, про які так багато й часто
говóрять, де читальні? Про них тільки в
романах пишуть, а насправді їх немає
зовсім. Є тільки бруд, паскудство, азіат-
чина... Я боюсь і не люблю занадто серйоз-
них фізіономій, боюсь серйозних розмов.
Краще помовчимо!

Л о п а х і н. Розумієте, я прокидаюсь о
п'ятій годині ранку, працюю з ранку до
вечора, ну, в мене весь час гроші свої й
чужі, я бачу, які навколо люди. Треба
тільки почати щось робити, щоб зрозуміти,
як мало чесних, порядних людей. Іноді,
коли не спиться, я думаю: «Господи, ти
дав нам величезні ліси, безмежні лани,
глибоченні обрії, і, живучи тут, ми самі
мусили б, по-справжньому, бути велет-
нями...

Л ю б о в А н д р і ї в н а. Вам забагнулось
велетнів... Вони тільки в казках хороші, а
так вони лякають.

В глибині сцені проходить Епіходов і на-
грає на гітарі.

Л ю б о в А н д р і ї в н а (замислено). Епі-
ходов іде...

А н я (замислено). Епіходов іде.

Гаєв. Сонце зайшло, панове.

Трофимов. Так.

Гаєв (*не голосно, ніби декламуючи*). О, природо, дивовижна, ти виграєш вічним сьйвом, прекрасна і байдужа, ти, яку ми називаємо матір'ю, поєднуєш в собі буття і смерть, ти живеш і руйнуєш...

Варя (*благально*). Дядечку!

Аня. Дядю, ти знову!

Трофимов. Ви краще дуплетом жовтого в середину.

Гаєв. Я мовчу, мовчу.

Всі сидять, замислені. Тиша. Чути тільки, як тихо бурмотить Фірс. Раптом розлягається віддалений звук, як з неба, ніби трісла струна, завмираючий, сумний.

Любов Андріївна. Що це?

Лопакін. Не знаю. Мабуть, десь у шахтах обірвався цебер. Але, мабуть, десь дуже далеко.

Гаєв. А може птиця яканебудь... Як чапля.

Трофимов. Або пугач...

Любов Андріївна (*здрігається*). Неприємно чомусь. (*Пауза*).

Фірс. Перед нещастям так само було: і сова кричала, і самовар гудів безперестану.

Гаєв. Перед яким нещастям?

Фірс. Перед волею. (Пауза).

Любов Андріївна. Знаєте, друзі, ходімо, а то вже вечоріє. (До Ані). У тебе на очах сльози... Що тобі, дівчинко? (Обіймає її).

Аня. Це так, мамо. Нічого.

Трофимов. Хтось іде.

З'являється Перехожий у білому потертому кашкеті, в пальто; він трохи напідпитку.

Перехожий. Дозвольте вас спитати, чи можу я тут пройти просто на станцію.

Гаєв. Можете. Ідіть цією дорогою.

Перехожий. Глибоко вам вдячний. (Кашлянувши). Чудесна година... (Декламує). «Брат мой, страдающий брат... Выдь на Волгу, чей стон...» (До Варі). Мадемуазель, дозвольте голодному росіянинові копійок тридцять...

Варя злякано скрикнула.

Лопакін (сердито). Всякій бридоті є своя пристойність.

Любов Андріївна (оторопівши). Візьміть... ось вам... (Шукає в портмоне). Срібла нема... Все одно, ось вам червінець...

Перехожий. Глибоко вам вдячний! (Виходить).

Сміх.

Варя (злякана). Я піду... я піду... Ах,

мамуню, відома людям їсти нема чого, а ви віддали йому червінця.

Любов Андріївна. Що ж зі мною, дурною, робити! Я тобі вдома віддам усе, що в мене є. Єрмолаю Олексійовичу, позичите мені ще!..

Лопухін. Слухаю.

Любов Андріївна. Ходімо, панове, час. А тут, Варю, ми тебе зовсім засватали, вітаю.

Варя (*крізь сльози*). Цим, мамо, не жартують.

Лопухін. Охмеліє, іди в монастир...

Гаєв. А мені дрижать руки: давно не грав на більярді.

Лопухін. Охмеліє, о німфо, спом'яни мене в твоїх молитвах!

Любов Андріївна. Ходімо, панове. Час вечеряти.

Варя. Налякав він мене. Серце так і стукає.

Лопухін. Нагадую вам, панове, 22-го серпня буде продаватись вишневий сад. Думайте про це!.. Думайте!..

Виходять усі, крім Трофимова й Ані.

Аня (*сміючись*) Дякувати перехожому, налякав Варю, тепер ми самі.

Трофимов. Варя боїться, а що як ми

підко́хаємо одне одного, і цілі дні не відходить од нас. Вона своєю вузькою головою не може зрозуміти, що ми вищі від любові. Обминути те дріб'язкове і облудне, що заважає бути вільним, ось мета і сенс нашого життя. Вперед! Ми йдемо невпинно до яскравої зірки, яка горить там удалині! Вперед! Не відставай, друзі!

Аня (*сплеснувши руками*). Як хорошо ви говорите! (*Пауза*). Сьогодні тут чудово!

Трофимов. Так, погода навдивовижу.

Аня. Що ви, Петю, зі мною зробили, чому я вже не люблю вишневого саду, як раніше. А я любила його так ніжно, мені здавалось, на землі нема місця кращого за наш сад.

Трофимов. Вся Росія наш сад. Земля велика й прекрасна, є на ній багато чудових місць. (*Пауза*). Подумайте, Аню: ваш дід, прадід і всі ваші предки були кріпосняки, які володіли живими душами і не вже ж з кожної вишні в саду, з кожного листка, з кожного стовбура не дивляться на вас людські творіння, — не вже ж ви не чуєте голосів... Володіти живими душами — це ж переродило всіх вас, що жили раніше і живуть тепер так, що ваша мати, ви, дядя уже не помічаєте, що ви живите в борг, за чужий рахунок, за рахунок тих

людей, яких ви не пускаєте даліше перед-покою... Ми відстали, принаймні, років на двісті, у нас немає ще зовсім нічого, нема певного ставлення до минулого, ми тільки філософствуємо, скаржимося на тугу або п'ємо горілку. Бо ж так зрозуміло: щоб почати жити в сучасному, треба спочатку спокутувати наше минуле, кінчити з ним, а спокутувати його можна тільки стражданням, тільки незвичайною, безнастанною працею. Зрозумійте це, Аню.

Аня. Будинок, в якому ми живемо, давно вже не наш, і я піду звідси, даю вам слово.

Трофимов. Якщо у вас є ключі від господарства, так киньте їх у колодязь і тікайте. Будьте вільні, як вітер.

Аня (в захопленні). Як хороше ви сказали!

Трофимов. Вірте мені, Аню, вірте! Мені ще й тридцяти не минуло, я молодий, я ще студент, але я вже стільки на-терпівся. Як тільки зима, я голодний, хворий, стурбований, злидений, як старець, і куди тільки доля не ганяла мене, де тільки я не був. І все ж душа моя завжди, що-хвилини, і вдень і вночі, була повна невимовного передчування. Я передчуваю, Аню, щастя і вже бачу його...

Аня (*замислено*). Сходить місяць.
Чути, як Єпіходов награв на гітарі ту ж саму тоскную пісню. «Сходить місяць». Десь біля тополь Варя шукає Аню і кличе: «Аню! Де ти?»

Трофимов. Так, сходить місяць. (*Пауза*). Ось воно щастя, ось воно йде, підходить все ближче й ближче, я вже чую його ходу. І якщо ми не побачимо, не знаємо його, то мало шкоди. Його побачать інші!

Варин голос: «Аню! Де ти?»

Трофимов. Знову ця Варя! (*Сердито*). Обурливо!

Аня. Ну що ж? Ходімо до річки. Там хороше.

Трофимов. Ходімо. (*Ідуть*).

Варин голос: Аню! Аню!

ЗАВІСА

ДІЯ ТРЕТЯ

Вітальня, відокремлена аркою від зали. Горить люстра. Чути, як у передпокої грає єврейський оркестр, той самий, про який згадується в другій дії. Вечір. В залі танцюють Grand rond¹. Голос Симеона-Пшичка: «Promenade à une paire!»². Виходять у вітальню: в першій парі

¹ «Велике коло» — фігура під час танців (франц.).

² Прогулянка парами (під час танцю) (франц.).

Пищик і Шарлотта Іванівна, в другій—
Трофимов і Любов Андріївна, в третій—
Аня з поштовим службовцем, в четвертій—
Варя з начальником станції і т. п. Варя тихо
плаче і, танцюючи, витирає сльози. В останній
парі Дуняша. Ідуть по вітальні, Пищик
вричить: «Grand rond balancez!» і «Les cavaliers
à genoux et remerciez vos dames!»¹

Фірс у фракку приносить на підносі зельтер-
ську воду.

Входять у вітальню Пищик і Трофимов.

Пищик. Я тілистий, у мене вже двічі
був удар і танцювати важко, але, як ка-
жуть, потрапив до хору, співай не співай,
а рота роззявляй... Здоров'я таки в мене
коняче. Мій небіжчик батько, жартівник,
царство небесне, про наше походження
казав так, ніби наш старовинний рід Си-
меонових-Пищиків походить від тої самої
коняки, яку Калігула посадовив у сенаті...
(Сідає). Але от біда: грошей нема! Голодна
собака вірить тільки в м'ясо... (Хропе і
зразу ж прокидається). Так і я... можу
тільки про гроші...

Трофимов. А в вашій постаті справді
є щось коняче.

¹ Кавалери, на коліна і дякуйте вашим дамам
(франц.).

Пищик. Ну то що... кінь хороший звір... коня продати можна.

Чути, як у сусідній кімнаті грають на бильярді.

В залі під аркою з'являється Варя.

Трофимов (*дражнить*): Мадам Лопакіна! Мадам Лопакіна!..

Варя (*сердито*). Облізлий пан!

Трофимов. Так, я облізлий пан і питаюсь цим!

Варя (*в гіркому роздумі*). От найняли музикантів, а чим платити? (*Виходить*).

Трофимов (*до Пищика*). Якби енергію, яку ви протягом усього свого життя витратили на розшукування грошей для сплати процентів, та вжити на щось інше, то, певне, кінець-кінцем, ви б могли перевернути землю.

Пищик. Ніцше... філософ... найбільший, найславетніший... величезного розуму людина, говорив у своїх творах, ніби фальшиві гроші робити можна.

Трофимов. А ви читали Ніцше?

Пищик. Ну... Мені Дарочка казала. А я зараз в такому становищі, хоч фальшиві гроші роби... Позавтра платили 310 карбованців... 130 уже роздобув... (*Обмацує кишені, стурбовано*). Гроші пропали! За-

губив гроші! (*Крізь сльози*). Де гроші? (*Радю*). Ось вони, за підшивкою... Навіть у піт кинуло...

Входить Любов Андріївна і Шарлотта Іванівна.

Любов Андріївна (*наспівуючи лезвінку*). Чому так довго немає Леоніда? Що він там робить у місті? (*До Дуняші*). Дуняшо, пригостіть музикантів чаєм...

Трофимов. Торги, мабуть, не відбулись.

Любов Андріївна. І музиканти прийшли не доречі, і бал ми затіяли не доречі... Ну, дарма... (*Сідає і тихо наспівує*).

Шарлотта (*подає Пищикові колоду карт*). От вам колода карт, задумайте якунебудь одну карту.

Пищик. Задумав.

Шарлотта. Тепер тасуйте колоду. Дуже добре. Дайте сюди, о, мій любий пане Пищику. Ein, zwei, drei!¹ Тепер пошукайте, вона у вас у боковій кишені...

Пищик (*дістає з бокової кишені карту*). Вивова вісімка, цілком вірно! (*Дивуючись*). Ви ж подумайте!

¹ Один, два, три! (німець.).

Шарлотта (тримає на долоні колоду карт, до Трофимова). Кажіть швидше, яка карта зверху?

Трофимов. Ну, що ж? Винова дама.

Шарлотта. Єсть! (До Пищика). Ну? Яка карта зверху?

Пищик. Туз червовий.

Шарлотта. Єсть! (Б'є по долоні, колода карт зникає). А яка ниньки гарна погода! (Їй відповідає таємничий жіночий голос, ніби спід підлоги: «О, так, погода чудова, добродійко»). Ви такий гарний, мій ідеал... (Голос: «Ви, добродійко, також мені дуже сподобались»).

Начальник станції (аплодує). Пані червовісниця, браво!

Пищик (дивуючись). Ви ж подумайте! Чарівна Шарлотто Іванівно... я просто закоханий...

Шарлотта. Закоханий? (Знизавши плечима). Хіба ви можете кохати? Cuter Mensch, aber schlechter Musikant¹.

Трофимов (ляпає Пищика по плечу). Коняка ви така!

Шарлотта. Прошу уваги, ще один фокус. (Бере із стільця плед). Ось дуже

¹ Хороша людина, але поганий музикант (німец.).

гарний плед, я бажаю продавати... (Струшує). Чи не хоче хто купувати?

Пищик (дивуючись). Ви ж подумайте! (Хутко піднімає плед; за пледом стоїть Аня; вона робить реверанс, біжить до матері, обіймає її й вибігає назад до зали під загальне захоплення).

Любов Андріївна (аплодує). Браво, браво!..

Шарлотта. Тепер ще. Ein, zwei, drei! (Піднімає плед; за пледом стоїть Варя і кланяється).

Пищик (дивуючись). Ви ж подумайте!

Шарлотта. Кінець! (Кидає плед на Пищика, робить реверанс і вибігає до зали).

Пищик (поспішає за нею). Чудодійка, га? Бач яка? (Виходить).

Любов Андріївна. А Леоніда й досі нема. Що він так довго робить у місті, не розумію! Все ж там вже закінчено, маєток продано або торги не відбулись, навіщо ж так довго тримати в невіданні!

Варя (намагаючись її розважити). Дядечка купив, я впевнена цього.

Трофимов (насмішкувато). Так.

Варя. Бабуся прислала йому доручення, щоб він купив на її ім'я з переводом боргу. Це для Ані. І я впевнена, бог допоможе, дядечка купить.

Любов Андріївна. Ярославська бабуся прислала п'ятнадцять тисяч, щоб перекупити маєток на її ім'я,—на нас вона не покладається,—а цих грошей не вистачило б навіть проценти сплатити. (Закриває обличчя руками). Сьогодні моя доля вирішується, доля.

Трофимов (дражнить Варю). Мадам Лопакіна!

Варя (сердито). Довічний студент! Двічі вже звільняли з університету.

Любов Андріївна. Чого ж ти гніваєшся, Варю? Він дражнить тебе Лопакіним, ну то й що ж з того? Хочеш—виходь за Лопакіна, він хороша, цікава людина. Не хочеш—не виходь: тебе голубонько, ніхто не приневолює...

Варя. Я дивлюсь на цю справу, мамуню, серйозно, треба прямо казати. Він людина хороша, мені подобається.

Любов Андріївна. То й виходь за нього. Чого ж чекати, не розумію!

Варя. Мамуню, не можу ж я сама до нього свататись. Ось уже два роки всі мені торочать про нього, всі говорять, а він або мовчить, або жартує. Я розумію. Він багатіє, заклопотаний справами, йому не до мене. Якби були в мене гроші, хоч трохи, хоч сто карбованців, покинула б я

все, пішла б кудись якнайдалі. В монастир би пішла.

Трофимов. Благоліпство!

Варя (до Трофимова). Студент мусить бути розумним! (Сердечно, з сльозами). Який ви стали некрасивий, Петю, як постаріли! (До Любові Андріївни, вже без сліз). Тільки от, без діла не можу, мамуню. Мені щохвилини треба щось робити.

Входить Яша.

Яша (ледве стримуючись од сміху). Єпіходов більярдний кій зламав!.. (Виходить).

Варя. Чого це Єпіходов тут? Хто йому дозволив на більярді грати. Не розумію цих людей... (Виходить).

Любов Андріївна. Не дражніть її, Петю, ви ж бачите, їй і без того тяжко.

Трофимов. Занадто вже вона занопадлива. Не в свої справи лізе. Все літо не давала нам спокою, ні мені, ні Ані, боялась, як би ще не закохались... Що їй до цього? І до того ж я їй приводу не подавав, я такий далекий від пошлості. Ми вищі за кохання!

Любов Андріївна. А я ось, мабуть, нижча за кохання. (Дуже стурбовано). Чому немає Леоніда? Тільки б довідатись: чи проданий маєток, чи ні? Нещастя

уявляється мені таким неймовірним, що яюсь навіть не знаю, що думати, розгублююсь... Я можу зараз закричати, можу глупство вчинити. Врятуйте мене, Петю. Та говоріть бо щонебудь, говоріть...

Трофимов. Чи проданий сьогодні маєток, чи ні—хіба не однаково? З ним давно вже скінчено, немає вороття назад, заросла стежка. Заспокойтєсь, люба. Не треба себе дурити, треба хоч раз у житті глянути правді просто у вічі.

Любов Андріївна. Якій правді? Ви бачите, де правда й де неправда, а я ніби втратила зір, нічого не бачу. Ви сміливо розв'язуєте всі важливі питання, але скажіть, голубе, чи це не тому, що ви ще молоді, що ви не встигли ще перестраждати жодного вашого питання? Ви сміливо дивитесь вперед, і чи не тому ще, що не бачите і не чекаєте чогось страшного, бо життя ще приховане від ваших молодих очей? Ви сміливіший, чесніший, глибший за нас, але вдумайтєсь, будьте великодушні хоч на мізинєць, пожалійте мене. Я ж тут народилась, тут жили мої батько й мати, мій дід, я люблю цей дім. Без вишневого саду я не розумію свого життя, і коли вже так треба продавати, то продавайте й мене разом із садом...

(Обіймає Трофимова, цілує його в лоб). Тут же бо мій син утопився... (Плаче). Пожальте мене, хороший, добрий чоловіче.

Трофимов. Ви знаєте, я від усієї душі співчуваю.

Любов Андріївна. Але треба це інакше, інакше сказати... (Витягає хусточку, на підлогу падає телеграма). Мені сьогодні так тяжко на серці, ви не можете собі уявити. Тут гамір, дрижить душа від кожного звуку, я вся дрижу, а піти до себе не можу, мені самій у тиші страшно. Не судіть мене, Петю... Я вас люблю, як рідного. Я охоче віддала б за вас Аню, клянусь вам, тільки, голубчику, треба ж учитися, треба скінчити курс. Ви нічого не робите, тільки доля кидає вас з місця на місце, так це дивно... Адже правда? Так? І треба щось з бородою зробити, щоб вона росла якнебудь... (Сміється). Смішний ви.

Трофимов (піднімає телеграму). Я не бажаю бути красенем.

Любов Андріївна. Це з Парижа телеграма. Щодня одержую. І вчора і сьогодні. Цей дикий чоловік знову захворів, знову з ним погано... Він просить побачення, благає приїхати, і справді таки мені слід би поїхати в Париж, побути бі-

ля нього. У вас, Петю, суворе обличчя, але, голубчику мій, що мені робити, що мені робити, він хворий, він самотній, безталанний, а хто там догляне його, хто стримує його від помилок, хто подасть йому вчасно ліки? І що ж тут ховатися чи мовчати, я кохаю його, це ясно. Кохаю, кохаю... Це камінь на моїй шиї, я іду з ним на дно, але я люблю цей камінь і жити без нього не можу. *(Потискує Трофимову руку)*. Не думайте, Петю, поганого, не кажіть мені нічого, не кажіть...

Трофимов *(крізь сльози)*. Ради бога, даруйте мені одвертість: він же вас обібрав!

Любов Андріївна. Ні, ні, ні, не треба так говорити... *(Затуляє вуха)*.

Трофимов. Він же негідник, тільки ви одна не знаєте цього! Він негідник, нікчема...

Любов Андріївна *(рознівавшись, але стримано)*. Вам 26 років або 27, а ви й досі гімназист другого класу.

Трофимов. Нехай!

Любов Андріївна. Треба бути мужчиною, у ваші роки треба розуміти тих, хто кохає. І самому треба кохати... треба закохуватись! *(Сердито)*. Так, так! І у вас

немає чистоти, а ви просто чистюлька, смішний дивак, виродок...

Трофимов (з жахом). Що вона каже!

Любов Андріївна. «Я вищий за кохання!» Ви не вищий за кохання, а просто, як каже наш Фірс, недотіпа. У ваш вік — не мати любовниці!..

Трофимов (з жахом). Це жахливо! Що вона говорить?! (Хутко йде до зали, схопившись за голову). Це жахливо... Не можу, я підум... (Виходить, але зразу ж повертається). Між нами все кінчено! (Виходить до передпокою).

Любов Андріївна (кричить навздогін). Петю, чекайте! Чудна людина, я пожартувала, Петю!

Чути, як у передпокої хтось поквапно йде по сходах і враз з гуркотом падає вниз. Аня і Варя скрикують, але слідом чути сміх.

Любов Андріївна. Що там таке?

Вбігає Аня.

Аня (сміючись). Петя із сходів упав! (Вибігає).

Любов Андріївна. Який дивак цей Петя..

Начальник станції зупиняється серед зали і читає «Грішницю» О. Толстого. Його слухають, але щойно він прочитав кілька рядків, як з передпокою чути звуки вальсу, і читання уривається. Всі танцюють. Проходять з передпокою Трофимов, Аня, Варя і Любов Андріївна.

Любов Андріївна. Ну, Петю... ну, чиста душа... я пробачення прошу... Ходімо танцювати... *(Танцює, з Петюю)*.

Аня і Варя танцюють.

Фірс входить, ставить свою палицю біля бічних дверей. Яша теж увійшов з вітальні, дивиться на танці.

Яша. Що, дідусю?

Фірс. Нездужаю. Раніше у нас на балах танцювали генерали, барони, адмірали, а зараз посилаємо за поштовим чиновником і начальником станції, та й ті не так то вже в охоту йдуть. Щось я підупав на силі. Небіжчик пан, дідусь, усіх сургучем пользував, од усіх хвороб. Я сургуч уживаю щодня вже літ двадцять, а то й більше, може я від нього й живий.

Яша. Надокучив ти, діду. *(Позіхає)*. Хоч би ти вже скоріше здох.

Фірс. Ех, ти... недотéпа! *(Бурмотить)*.

Трофимов і Любов Андріївна танцюють у залі, потім у вітальні.

Любов Андріївна. Mersi. Я поси-
джу... (сідає). Стомилась.

Входить Аня.

Аня (схвильовано). А зараз на кухні
якийсь чоловік казав, що вишневий сад
уже продано.

Любов Андріївна. Кому продано?

Аня. Не сказав, кому. Пішов. (Танцює
з Трофимовим. Обое виходять до зали).

Яша. Це там якийсь дідок балакав.
Чужий.

Фірс. А Леоніда Андрійовича ще нема,
не приїхав. Пальто на ньому легеньке,
демі-сезон; дивись, ще застудиться. Ех,
молоде-зелене!

Любов Андріївна. Я зараз умру.
Підіть, Яшо, довідайтеся, кому продано.

Яша. Та він давно пішов, той дід (смі-
ється).

Любов Андріївна (з легкою досадою).
Ну, чого ви смієтесь? Чого раді?

Яша. Занадто вже Єпіходов смішний.
Пуста людина. Двадцять два нещастя.

Любов Андріївна. Фірсе, якщо про-
дадуть маєток, куди ти тоді підеш?

Фірс. Куди накажете, туди й піду.

Любов Андріївна. Чого в тебе

обличчя таке? Нездужаєш? Іди, мабуть, спати...

Фірс. Так... (З усмішкою). Я піду спати, а хто тут без мене подасть, хто розпорядок дасть. Сам на весь дім.

Яша (до Любові Андріївни). Любов Андріївно! Дозвольте звернутись до вас з проханням, будьте такі ласкаві! Коли знову поїдете до Парижа, так візьміть і мене з собою, будьте ласкаві. Залишатися тут мені аж ніяк неможливо. (Озираючись, напівголосно). Що ж там казати, ви самі бачите, країна неосвічена, народ неморальний, та ще й нудно, в кухні годують огидно, а тут ще й Фірс цей ходить, бурмотить різні непідхожі слова. Візьміть мене з собою, будьте такі ласкаві!

Входить Пищик.

Пищик. Дозвольте просити вас, на вальсик, найпрекрасніша... (Любов Андріївна іде з ним). Чарівна, все таки 180 карбованців я візьму у вас... Візьму... (Танцює). 180 карбованчиків... (Перейшли до зали).

Яша (тихо наспівує). «Поймеш ли ты души моей волнење...»

В залі постать у сірому циліндрі і в картатих штанах махає руками і стрибає; вигуки: «Браво, Шарлотто Іванівно!»

Дуняша (зупиняється, щоб попудритись). Панночка велить мені танцювати — кавалерів багато, а дам мало, — а мені від танців в голові паморочиться, серце стукає, Фірсе Миколайовичу, а зараз чиновник з пошти таке мені сказав, що мені дух перехопило.

Музика стихає.

Фірс. Що він тобі сказав?

Дуняша. Ви, каже, як квітка.

Яша (позіхає). Темнота... (Виходить).

Дуняша. Як квітка... Я така делікатна дівчина, страх люблю ніжні слова.

Фірс. Зблудишся ти.

Входить Єпіходов.

Єпіходов. Ви, Авдотіє Федорівно, не бажаєте мене бачити... так ніби я кузька якась. (Зітхає). Ех, життя!

Дуняша. Чого ви хочете?

Єпіходов. Безсумнівно, може ви й праві. (Зітхає). Але, звичайно, коли поглянути з точки зору, то ви, дозволю собі так висловитись, пробачаюсь за одвертість, цілковито привели мене в состояннє духу. Я знаю свою фортуна, щодня зі мною трапляється якесь нещастя, і до цього я давно вже

звук, так що з усмішкою дивлюся на свою долю. Ви дали мені слово, і хоч я...

Дуняша. Прошу вас, потім поговоримо, а тепер дайте мені спокій. Тепер я мрію. *(Бавиться віялом)*.

Єпіходов. У мене кожен день нещастя і я, дозволю собі так висловитись, тільки у сміхаюсь і навіть сміюсь.

Входить із зали В'аря.

Варя. Ти, Семене, й досі ще не пішов? Яка ж ти, справді, зневажна людина. *(До Дуняші)*. Геть звідси, Дуняшо! *(До Єпіхова)*. То на більярді граєш і кий зламав, то по вітальні походиш, наче гість.

Єпіходов. З мене питати, дозвольте вам висловитись, ви не можете.

Варя. Я з тебе не питаю, а кажу. Тільки й діла, що блукаєш з місця на місце, а справами не займаєшся. Утримуємо конторника, а невідомо навіщо.

Єпіходов *(образено)*. Чи працюю я, чи блукаю, чи їм, чи на більярді граю, про те можуть судити тільки люди з поняттям і старші.

Варя. Ти смієш мені це казати! *(Спалахнувши)*. Ти смієш? Значить я нічого не розумію? Забирайся ж геть звідси! Цю ж хвилину!

Єпіходов (злякавшись). Просю вас висловлюватись делікатним способом.

Варя (вкрай обурившись). Цю ж хвилину геть звідси! Геть! (Він іде до дверей, вона за ним). Двадцять два нещастя! Щоб твого й духу тут не було! Щоб мої очі більше тебе не бачили! (Єпіходов вийшов, за дверима його голос: «Я на вас буду скаржитись»). А, ти ще вертаєшся! (Халає налицю, поставлену Фірсом біля дверей). Іди, іди... Іди, я тобі покажу... Таки йдеш? Ідеш? Так ось же тобі... (Замахується, в цей час входить Лопакін).

Лопакін. Щиро дякую.

Варя (сердито й глузливо). Вибачайте.

Лопакін. Байдуже. Щиро дякую за ласкаве привітання.

Варя. Нема за що. (Відходить. Потім озирається і питає сердечно). Я вас не вдарила?

Лопакін. Ні, нічого. Проте гуля набіжить величезнюща.

Голоси в залі. Лопакін приїхав! Єрмолаю Олексійовичу!

Пищик. Видом видати, слихом слухати... (Цілується з Лопакіним). Коньячком од тебе пахтить, любий мій, серце моє. А ми тут також розважаємось.

Входить Любов Андріївна.

Любов Андріївна. Це ви, Єрмолаю Олексійовичу? Чому так довго? Де Леонід?

Лопакін. Леонід Андрійович зі мною приїхав, він іде...

Любов Андріївна *(хвилюючись)*. Ну, що? Відбулись торги? Кажіть бо!

Лопакін *(ніяково, боячись виявити свою радість)*. Торги закінчились до четвертої години... Ми спізнались на поїзд, довелося чекати до пів на десяту. *(Важко зітхнувши)*. Ух! Мені голова якось обертом іде.

Входить Гаєв; у правій руді в нього покупки, лівою він витирає сльози.

Любов Андріївна. Льоню, що? Льоню, ну? *(Нетерпляче, крізь сльози)*. Скоріше бо, ради бога...

Гаєв *(нічого їй не відказує, тільки махає рукою; до Фірса, крізь сльози)*. Ось візьми... Тут анчоуси, керченські оселедці... Я сьогодні нічого не їв... Скільки я витерпів! *(Двері до більярдної відчинені, чути удари куль і голос Яші: «Сім і вісімнадцять!» У Гаєва відмінюється вигляд, він уже не плаче)*. Стомився я страшенно. Даси мені, Фірсе переодягтися... *(Виходить до себе через зал, за ним Фірс)*.

Пищик. Що там на торгах? Ну, розповідай!

Любов Андріївна. Продано вишневий сад?

Лопакін. Продано.

Любов Андріївна. Хто купив?

Лопакін. Я купив. *(Пауза).*

Любов Андріївна пригнічена: вона б упала, коли б не стояла біля крісла й столу. Вона знімає з пояса ключі, кидає їх на підлогу, серед вітальні й виходить.

Лопакін. Я купив! Почекайте, панове, будьте ласкаві, мені затуманилась голова, говорити не можу... *(Сміється).* Прийшли ми на торги, там уже Деріганов. У Леоніда Андрійовича було тільки п'ятнадцять тисяч, а Деріганов зверх боргу зразу надавав тридцять. Бачу, така справа, я зчепився з ним, надавав сорок. Він сорок п'ять, я п'ятдесят п'ять. Він, значить, по п'ять набавляє, я по десять... Ну, скінчилось... Зверх боргу я надавав дев'яносто, залишився за мною. Вишневий сад тепер мій! Мій! *(Рогоче).* Боже мій, господи, вишневий сад мій! Скажіть мені, що я п'яний, не при своєму розумі, що все це мені ввижається... *(Тупає ногами).* Не смійтеся з мене! Коли б мій батько й дід повставали з домовин і глянули на все, що трапилось, як їхній

Єрмолай, лупцьований, малописьменний Єрмолай, який бігав узимку босоніж, як цей самий Єрмолай придбав маєток, кращого за який немає нічого на світі. Я купив маєток, де батько й дід були рабами, де їх не пускали навіть до кухні... Я сплю, це тільки ввижається мені, це тільки здається... Це плід нашої уяви, понятій мороком невідомості... *(Піднімає ключі, ласкаво посміхаючись)*. Кинула ключі, хоче показати, що вона вже тут не господиня... *(Дзенькає ключами)*. Ну, та однаково. *(Чути, як настроюють оркестр)*. Гей, музиканти, грайте, я бажаю вас слухати! Приходьте всі подивитися, як Єрмолай Лопахін рубоне сокирою по вишневому саду, як падають на землю дерева! Набудуємо дач, і наші онуки й правнуки побачать тут нове життя... Музико, грай!

Грає музика. Любова Андріївна сіла на стілець і гірко плаче.

Лопахін *(з докором)*. Чому ж, чому ви мене не послухали? Бідолашна моя, хороша, не вернеш тепер. *(Крізь сльози)*. О, скоріше б усе це минулось, скоріше б якнебудь відмінилось наше недоладне, нещасливе життя.

Пищик *(бере його під руку, напівголосно)*.

Вона плаче. Ходімо в залу, нехай вона сама... Ходімо... *(Бере його під руку і виводить до зали).*

Л о п а х і н. Що ж такого? Музико, грай чітко! Нехай все так, як я бажаю. *(З іронією)*. Іде новий поміщик, власник вишневого саду! *(Штовхнув ненароком столик, мало не звалив канделябри)*. За все можу заплатити! *(Виходить з Пищиком)*.

В залі й вітальні немає нікого, крім Любо в і А н д р і ї в н и, яка сидить, зіщулилась уся і гірко плаче. Тихо грає музика. Хутко входять А н я і Т р о ф и м о в. Аня підходить до матері і стає перед нею навкозюшки. Т р о ф и м о в залишається біля входу до зали.

А н я. Мамо! Мамо, ти плачеш? Люба, добра, хороша моя мамо, моя прекрасна, я люблю тебе... Я благословляю тебе. Вишневий сад продано, його вже немає, це правда, правда, але не плач, мамо, у тебе залишилось життя попереду, залишилась твоя гарна, чиста душа... Ходімо зі мною, ходімо, люба, звідси, ходімо!.. Ми посадимо новий сад, розкішніший за цей, ти побачиш його, зрозумієш, і радість тиха, глибока радість оповіє твою душу, як сонце у вечірню пору, і ти посміхнешся, мамо! Ходімо, люба, ходім!

ЗАВІСА

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Декорація першої дії. Немає ні фіранок на вікнах, ні картин, залишилось трохи меблів, які складені в один куток, ніби для продажу. Відчувається пуста. Біля вихідних дверей і в глибині сцени складені чемодани, дорожні клунки і т. ін. Двері ліворуч відчинені, звідтіля чути голоси Варі й Ані. Лопахін стоїть, чекає. Яша тримає піднос з склянками, повними шампанського. В передпокої Єйіхолов зав'язує ящик. За сценою, в глибині, гомін. Це прийшли прощатися селяни. Голос Гаєва: «Дякую, братці, дякую вам».

Яша. Простий народ прощатися прийшов. Я такої думки, Єрмолаю Олексійовичу: народ добрий, але мало розуміє.

Гомін затихає. Входять через передпокій Любов Андріївна і Гаєв; вона не плаче, але бліда, обличчя їй дрижить, вона не може говорити.

Гаєв. Ти віддала їм, Любо, свій гаманець. Так не можна! Так не можна!

Любов Андріївна. Я не змогла! Я не змогла! *(Обое виходять)*.

Лопахін *(в двері їм навздогін)*. Прошу, будьте ласкаві! По скляночці на прощання. Із міста не надумався привезти, а на станції знайшов тільки одну пляшку. Будьте ласкаві! *(Пауза)*. Що ж, панове! Не

бажаєте! (*Відходить од дверей*). Знав би — не купував. Ну, і я пити не буду. (*Яша обережно ставить піднос на стілець*). Випий, Яшо, хоч ти.

Яша. З від'їжджаючими! Щасливо залишатися! (*Пауза*). Це шампанське не справжнє, запевняю вас.

Лопакін. Вісім карбованців пляшка. (*Пауза*). Холодно тут до біса.

Яша. Не палили тут сьогодні, все одно поїдемо. (*Сміється*).

Лопакін. Чого ти?

Яша. Від задоволення.

Лопакін. Надворі жовтень, а сонячно й тихо, як улітку. Будуватись добре. (*Глянувши на годинник, у двері*). Панове, уважайте, до поїзда залишилось тільки 47 хвилин! Значить, за 20 хвилин їхати на станцію. Поспішайте.

Трофимов у пальто входить з двору.

Трофимов. Мені здається, їхати вже час. Коні подані. Чорти його батька знають, де мої калоші. Зникли. (*В двері*). Аню, немає моїх калош! Не знайшов!

Лопакін. А мені в Харків треба. Поїду з вами одним поїздом. Проживу в Харкові цілу зиму. Я все тинявся з вами, замучився без діла. Не можу без роботи,

не знаю, куди дівати руки; теліпаються
якось дивно, ніби чужі.

Трофимов. Зараз поїдемо, і ви знову
заходитеся біля своєї корисної праці.

Лопахін. Випий но скляночку.

Трофимов. Не буду.

Лопахін. Значить у Москву тепер?

Трофимов. Так, проводжув їх до міста,
а завтра в Москву.

Лопахін. Так... Що ж, професори,
видно, не читають лекцій, чекають, доки
приїдеш!

Трофимов. Не твоє діло.

Лопахін. Скільки це років, як ти в
університеті вчишся?

Трофимов. Придумай щось новішого.
Це набридло вже й недотепно. (*Шукає
калш*). Знаєш, ми мабуть більше не по-
бачимось, так от дозволь мені дати, на
прощання, одну пораду: не розмахуй ру-
ками! Відвикни від цієї звички — розмаху-
вати. І також ось будувати дачі, гадати,
що з дачників колись вийдуть окремі го-
сподарі; так гадати — це також, значить,
розмахувати... Як би там не було, все таки
я тебе люблю. У тебе тонкі, тендітні-
пальці, як у артиста, у тебе тонка ніжна
душа.

Лопахін (*обіймає його*). Прощавай, го-

лубчику. Дякую за все. Коли потрібно, візьми в мене грошей на дорогу.

Трофимов. Навіщо мені? Не треба.

Лопакін. Та у вас же немає!

Трофимов. Є. Дякую вам. Я одержав за переклад. Ось вони тут, у кишені. (*Стурбовано*). А калош моїх нема!

Варя (*з другої кімнати*). Візьміть вашу гидоту! (*Викидає на сцену пару гумових калош*).

Трофимов. Чого ж ви гніваєтесь, Варю? Гм... Та це не мої калоші!

Лопакін. Я навесні посіяв маку тисячу десятин і оце заробив сорок тисяч чистого. А коли мій мак цвів, що це за картина була! Так от я, кажу, заробив сорок тисяч і, значить, пропоную тобі позичково, тому що можу. Навіщо ж кирпу гнути? Я мужик... попросту.

Трофимов. Твій батько був мужик, мій — аптекар, і це зовсім нічого не значить. (*Лопакін дістає гаманець*). Облиш, облиш... Дай мені хоч двісті тисяч, не візьму. Я вільна людина. І все, що так високо ціните всі ви, багатії і злидарі, не має для мене ані найменшого значення, от як пух, що літає в повітрі. Я можу обходитись без вас, я можу проходити повз вас, я дужий і гордий. Людство про-

стує до вищої правди, до вищого щастя, яке тільки можливе на землі, і я в перших лавах!

Лопакін. Дійдеш?

Трофимов. Дійду. *(Пауза)*. Дійду, або покажу іншим шлях, як дійти.

Чути, як десь далеко цюкають сокирою по дереву.

Лопакін. Ну, прощавай, голубчику. Час їхати. Ми один перед одним гнемо кирпу, а життя собі йде та йде. Коли я працюю довго, без угаву, тоді думки трохи легші, і здається, ніби й мені теж відомо, навіщо я існую. А скільки, брате, в Росії людей, які існують не знати для чого. Ну, все одно, циркуляція діла не в цьому. Леонід Андрійович, кажуть, взяв посаду, буде в банку, шість тисяч на рік... Тільки ж бо не всидить, ледащий дуже...

Аня *(на дверях)*. Мама вас просить: доки вона не поїхала, щоб не рубали саду.

Трофимов. Справді, невже не вистачає такту... *(Виходить через передпокій)*.

Лопакін. Зараз, зараз... От, які бо дійсно. *(Виходить за ним)*.

Аня. Фірса відправили в лікарню?

Яша. Я вранці казав. Відправили, напевне.

А н я (До Єпіходова. що переходить через залу). Семене Пантелеймоновичу, довідайтеся, будь ласка, чи відвезли Фірса до лікарні.

Я ша (образено). Вранці я казав Єгорові. Чого ж питати по десять раз!

Є пі хо до в. Довголітній Фірс, на мою остаточну думку, до почцяки вже не годиться, йому треба до прародителів. А я можу тільки задрити йому. (Поклав чемодан на картонку з капелюхом і роздушив). Ну, от, звичайно. Так і знав. (Виходить).

Я ша (глузливо). Двадцять два нещастя...

Ва ря (за дверима). Фірса відвезли в лікарню?

А н я. Відвезли.

Ва ря. Чого ж листа не взяли до лікаря?

А н я. Так треба навздогінці послати... (Виходить).

Ва ря (із сусідньої кімнати). Де Яша? Скажіть, мати його прийшла, хоче з ним попрощатись.

Я ша (махає рукою). Виводять тільки з терпіння.

Д у н я ша весь час клопочеться біля речей; тепер, коли Яша залишився сам, вона підійшла до нього.

Дуняша. Хоч би поглянули разок, Яшо. Ви од'їжджаєте... мене покидаєте... (Плаче й кидається йому на шию).

Яша. Чого ж плакати? (П'є шампанське). Через шість днів я знову в Парижі. Завтра сядемо на кур'єрський поїзд і покотимо, тільки нас і бачили. Навіть якось не віриться. Вів ля Франс!.. Тут не про мене, не можу жити... нічого не вдієш. Надивився на темноту—годі з мене. (П'є шампанське). Чого ж плакати? Поводьтєся пристойно, тоді не будете плакати.

Дуняша (пудриться, видивляючись у люстерко). Пришліть із Парижа листа. Я ж бо вас кохала, Яшо, так кохала! Я ніжне створіння, Яшо!

Яша. Сюди йдуть. (Клопочеться біля чемоданів, тихо наспівує).

Входять Любов Андріївна, Гаєв, Аня і Шарлотта Іванівна.

Гаєв. Їхати б уже. Часу небагато залишилось. (Дивлячись на Яшу). Від кого це оселедцем тхне?

Любов Андріївна. Хвилин за десять вже сідаймо в екіпаж... (Кидає оком по кімнаті). Прощавай, любий доме, старий дідусю. Мине зима, настане весна, а там тебе вже не стане, тебе зламають. Скільки

бачили ці стіни! *(Палко цілує дочку)*. Радість моя, ти сяєш, твої оченята грають, як два діаманти. Ти задоволена? Дуже?

А ня. Дуже! Починається нове життя, мамо!

Гаєв *(весело)*. Справді, тепер усе гаразд. До продажу вишневого саду ми всі хвилювались, мучились, а потім, коли питання було вирішене остаточно, безповоротно, всі заспокоїлись, навіть повеселішали. Я банківський служака, тепер я фінансист... жовтого в середину, та й ти, Любо, таки маєш кращий вигляд, це без сумніву.

Любов Андріївна. Так. Нерви мої краще, це правда. *(Їй подають капелюшок і пальто)*. Я сплю добре. Виносьте, Яшо, мої речі. Пора. *(До Ані)*. Дівчинко моя, ми скоро побачимось... Я їду в Париж, буду там жити на ті гроші, що їх прислала твоя ярославська бабуся на купівлю маєтку,—хай живе бабуся!—а грошей цих вистачить ненадовго.

А ня. Ти, мамо, повернешся скоро-скоро... адже правда? Я підготуюсь, складу іспити в гімназії і потім буду працювати, тобі допомагати. Ми будемо, мамо, разом читати різні книжки... Адже правда? *(Цілує матері руки)*. Ми будемо читати осінніми вечорами, прочитаємо багато книжок, і

перед нами розкриється новий, чудовий світ... (Мріє). Мамо, приїжджай...

Любов Андріївна. Приїду, моє золотко. (Обіймає дочку).

Входить Лопухін. Шарлотта тихо наспівує пісеньку.

Гаєв. Щаслива Шарлотта: співає!

Шарлотта (бере клунок, схожий на завинуту дитину). Моє малятко, люлі, люлі... (Чути плач дитини: уа, уа!..) Цить, мій хороший, мій любий хлопчику. (Уа... уа!..) Мені тебе так шкода! (Кидає клунок на місце). Так ви, будь ласка, знайдіть мені посаду. Я не можу так.

Лопухін. Знайдемо, Шарлотто Іванівно, не турбуйтеся.

Гаєв. Всі нас кидають, Варя йде зовсім... ми враз стали не потрібні.

Шарлотта. В місті мені нема де жити. Треба йти геть... (Наспівує). Однаково...

Входить Пищик.

Лопухін. Чудо природи!...

Пищик (зажекавшись). Ой, дайте віддихатися... замучився... Мої найшановніші... Води дайте...

Гаєв. По гроші, напевне? Слуга покірний, іду від гріха... (Виходить).

Пищик. Давненько не був у вас... най-прекрасніша... (До *Лопакіна*). Ти тут... радий тебе бачити... величезного розуму людина... візьми... ось на... (Подає *Лопакіну гроші*). Чотириста карбованців... буду винен ще вісімсот сорок...

Лопакін (здивовано знизує плечима). Ніби уві сні. Де ж ти взяв?

Пищик. Зачекай... Гаряче... Подія най-надзвичайніша. Приїхали до мене англійці і знайшли в землі якусь білу глину... (До *Любові Андріївни*). І вам чотириста... прекрасна... дивна... (Подає *гроші*). Решту потім. (П'є воду). Зараз оце один молодик розповідав у вагоні, ніби якийсь великий філософ радить стрибати з дахів... «Стрибай!»—каже, і в цьому вся загадка. (Здивовано). Ви ж подумайте! Води...

Лопакін. Що ж це за англійці?

Пищик. Здав їм ділянку з глиною на 24 роки... А тепер вибачайте, ніколи... треба гнати далі... Поїду до *Знойкова*... до *Кардамонова*... Всім заборгував... (П'є). Живіть здорові... В четвер заїду...

Любов Андріївна. Ми зараз переїздимо до міста, а завтра я за кордон...

Пищик. Як це так? (Стурбовано). Чому до міста? То ж то я дивлюсь на меблі... чемодани... Ну, дарма... (Крізь сльози). Дар-

ма... Найвеличезнішого розуму люди... ці англійці... Дарма... Будьте щасливі... Хай бог вам помагає... Дарма... Всьому на цьому світі буває кінець... (*Цілує руку Любові Андріївни*). А почувте, що й мені кінець прийшов, згадайте одю саму... коняку і скажіть: «був на світі сякий-такий Симеонов-Пищик... хай царствує...» Прегарна погода... Так... (*Виходить дуже зніяковілий, але зараз же повертається і каже з порога*). Кланялась вам Дарочка! (*Виходить*).

Любов Андріївна. Тепер можна і їхати. Їду я з двома клопотами. Перший—це хворий Фірс. (*Поглянувши на годинник*). Ще хвилин п'ять можна...

Аня. Мамо, Фірса вже відправили до лікарні. Яша відправив зранку.

Любов Андріївна. Друга моя печаль—Варя. Вона звикла рано вставати й працювати, а тепер без труда вона, мов риба без води. Схудла, зблідла і плаче, сердешна... (*Пауза*). Ви це дуже добре, знаєте, Єрмолаю Олексійовичу: я мріяла... віддати її за вас, та й з усього було видно, що ви поженитесь. (*Шепоче Ані, та киває Шарлотті, і обидві виходять*). Вона кохає вас, вам вона до серця, і не знаю, не знаю, чому це ви ніби обминаєте одне одного, Не розумію!

Лопакін. Я теж, поправді, сам не розумію. Якось чудно все... Якщо є ще час, то я хоч зараз ладен... Скінчимó зразу і край, а без вас, я почуваю, не освідчусь.

Любов Андріївна. І чудесно. Потрібна ж бо тільки одна хвилина. Я її зараз покличу...

Лопакін. До речі й шампанське є. (*Поглянувши на скляночки*). Порожні, хтось уже випив. (*Яша кашляє*). Це називається вижлуктити.

Любов Андріївна (*жваво*). Прекрасно. Ми вийдемо... Яшо, aïlez. Я покличу її... (*До дверей*). Варю облиш усе, іди сюди. Іди! (*Виходить з Яшею*).

Лопакін (*поглядає на годинник*). Так... (*Пауза*).

За дверима стриманий сміх, шепіт, нарешті входить Варя.

Варя (*довго розглядає речі*). Дивно, ніяк не знайду...

Лопакін. Чого ви шукаєте?

Варя. Сама пакувала і не пам'ятаю. (*Пауза*).

Лопакін. Куди ж ви тепер, Варваро Михайлівно?

Варя. Я? До Рагуліних... Договорилась

до них господарства доглядати... за економку, чи як.

Лопакін. Це в Яшнево? Верстов сімдесят буде. (Пауза). От і кінчилось життя в цьому домі...

Варя (розглядає речі). Де ж це... Чи може я в скриню запакувала... Так, життя в цьому домі кінчилось... більш уже не буде ..

Лопакін. А я в Харків зараз їду... от з цим поїздом. Справ багато. А тут в садибі залишу Єпіходова... Я його найняв.

Варя. Ну, що ж!

Лопакін. Минулого року, коли пригадаєте, в цю пору сніг уже йшов, а тепер тихо, сонячно. Тільки от холодно... градусів три морозу.

Варя. Я не подивилаєь. (Пауза). Та й розбився у нас градусник... (Пауза).

Голос у двері з двору: «Єрмолаю Олексійовичу!»

Лопакін (ніби давно чекав на цей голос).
Зараз! (Хутко виходить).

Варя, сидячи на підлозі, поклавши голову на клунок з одежею, тихо ридає. Відчиняються двері, обережно входить Любов Андріївна.

Любов Андріївна. Ну що? (Пауза).
Треба їхати.

Варя (*вже не плаче, витерла очі*). Так, пора, мамуню. Я до Рагуліних устигну ще сьогодні, аби тільки на спізнитися на поїзд...

Любов Андріївна (*у двері*). Аню, вдягайся!

Входять Аня, потім Гаєв, Шарлотта Іванівна, Гаєв вдягнутий у тепле пальто з башликом. Збираються слуги, візники. Біля речей клопочеться Єпіходов.

Любов Андріївна. Тепер можна і в дорогу!

Аня (*радісно*). В дорогу!

Гаєв. Друзі мої, милі, дорогі друзі мої! Покидаючи назавжди цей дім, чи можу я не сказати, чи можу утриматись, щоб на прощання не висловити ті почуття, які сповнюють тепер усю мою істоту...

Аня (*благально*). Дядю!

Варя. Дядечку, не треба!

Гаєв (*сумно*). Дуплетом жовтого в середину... Мовчу...

Входить Трофимов, потім Лопакін.

Трофимов. Що ж, панове, пора їхати!

Лопакін. Єпіходов, моє пальто!

Любов Андріївна. Я посиджу ще одну хвилиночку. Наче я раніше ніколи не бачила, які в цьому будинку стіни, які

стелі, і зараз я дивлюсь на них з жа́до-
бою, з такою ніжною любов'ю...

Гаєв. Пам'ятаю, коли мені було шість років, на зелені свята я сидів на цьому вікні і дивився, як батько мій ішов до церкви...

Любов Андріївна. Всі речі забрали?

Лопакін. Здається, все (*До Єпіходова, відносячи пальто*). Ти ж, Єпіходов, гляди, щоб усе було гаразд!

Єпіходов (*говорить хрипким голосом*).
Будьте спокійні, Єрмолаю Олексійовичу!

Лопакін. Що це в тебе такий голос?

Єпіходов. Зараз воду пив, щось проковтнув.

Яша (*з презирством*). Темнота...

Любов Андріївна. Поїдемо—і тут не залишиться жодної душі...

Лопакін. Аж до весни.

Варя (*висмикує із клунка парасольку, — схоже, ніби вона замірилась; Лопакін удає, що злякався*). Та що це ви... Я й не думала.

Трофимов. Панове, ходімо сідати в екіпажі... Вже пора! Зараз поїзд прийде!

Варя. Петю, ось вони, ваші калоші, біля чемодана. (*Крізь сльози*). І які вони у вас брудні, старі...

Трофимов (*взуваючи калойі*). Ходімо панове!

Гаєв (*дуже збентежений, боїться заплакати*). Поїзд... Станція... Круаже в середину, білого дуплетом в куток...

Любов Андріївна. Ходімо!

Лопакін. Всі тут? Нікого там нема? (*Замикає бічні двері ліворуч*). Тут речі складено, треба замкнути. Ходімо!

Аня. Прощавай, доме! Прощавай, старе життя!

Трофимов. Здрастуй, нове життя!.. (*Виходить з Анею*).

Варя кидає оком по кімнаті і, не поспішаючи, виходить. Виходять Яша і Шарлотта з собачкою.

Лопакін. Значить, до весни. Виходьте, панове... До побаченця!.. (*Виходить*).

Любов Андріївна і Гаєв залишилися вдвох. Вони ніби чекали на це, кидаються на шию одне одному і ридають стримано, тихо, боячись, щоб їх не почули.

Гаєв (*в розпуці*). Сестро моя, сестро моя...

Любов Андріївна. О, мій милий, мій ніжний, прекрасний сад!.. Моє життя,

моя молодість, щастя моє, прощавай!
Прощавай!..

Голос Ані (весело, закликаючи). Мамо!..

Голос Трофимова (весело, збуджено). Ау!..

Любов Андріївна. Востаннє поглянути на стіни, на вікна... По цій кімнаті любила походжати покійниця мати.

Гаєв. Сестро моя, сестро моя!..

Голос Ані. Мамо!

Голос Трофимова. Ау!

Любов Андріївна. Ми йдемо!.. (Виходять).

Сцена порожня. Чути, як на ключ замикають усі двері, як потім від'їздять екіпажі. Стає тихо, серед тиші чути глухий стук сокири по дереву, який звучить самотньо й тоскно. Чути кроки. Із дверей, що праворуч, з'являється Фірс. Він вдягнутий, як завжди, в піджачку і білій камізелці, на ногах вступці. Він хворий.

Фірс (підходить до дверей, торкає за ручку). Замкнено. Поїхали... (Сідає на каналу). Про мене забули... Байдуже... я тут посиджу... А Леонід Андрійович, мабуть, шуби не вдяг, в пальто поїхав... (Стурбовано зітхає). Я, бач, не подивився... Молоде-зелене! (Щось бурмотить, чого не можна зрозуміти), Життя, бач, пройшло, ніби й

не жив... (Лясає). Я полежу... Силоцьки,
бач, у тебе нема, нічого не залишилось,
нічого... Ех, ти... недотепа!.. (Лежить не-
рухомо).

Чути далекий звук, як з неба, ніби трісла струна,
завмираючий, сумний. Настає тиша, і тільки
чути, як далеко в саду сокирою цюкають по дереву.

ЗАВІСА

ПІСЛЯМОВА

Наприкінці ХІХ сторіччя, після смерті Островського, російська драма і російський театр переживали добу занепаду, глибоким корінням своїм зв'язаного з загальними соціально-політичними умовами того часу. На зміну Островському прийшла численна плеяда епігонів, що або повторювали знайомі драматичні зразки, або одверто позичали матеріал з чужих літератур, пристосовуючи його для російської сцени,—всі ті, дуже популярні на свій час і тепер безповоротно забуті В. Крилов, І. Шпажинський, П. Боборикін, В. Д'яченко і багато інших. Кількість драматургів була пропорційна ремісницькому характерові їх продукції, позбавленої безпосереднього знання живої дійсності, оригінальних художніх форм і живої уяви. Ідейна тематика цієї продукції була обмежена й безкрила, заходи стилю та композиції шаблонні, галерея персонажів не мала яскравих характерів, була бідна на внутрішній зміст. В основі сюжету п'єс найчастіше лежала дрібна пригода, побутовий анекдот, що в фіналі сходив на обов'язкове моралізування, яке не підносилося понад обивательські норми. Якщо до цього додати безбарвну мову дійових осіб, можна уявити ідейно-художній рівень цієї драматургії.

Репертуарний занепад природно відбився і на сценічному мистецтві. Хоч тоді в столицях і в провінції працювало чимало видатних майстрів, значних артистичних обдаровань—досить назвати імена Ленського, Єрмолової, Давидова, Федотової, Лешковської, Савіної, Рибаківа,—загальний рівень акторської маси не виходив з меж глибокої безкультурності і неоднорідності сил. Високі таланти потопали в безлічі Аркашек Счастливцевих і Ерастів Громілових, що їх увічнив Островський в «Лісі» і «Талантах і поклонниках».

Настигала криза. В усьому відчувалась необхідність ґрунтовного перелому, відчувалась потреба в новому авторі, який приніс би театрові своє нове слово, свої «нові форми», про які трохи пізніше казав Тренльов у «Чайці».

Таким драматургом і став А. П. Чехов. Звичайно, не відразу, а поступово перемагаючи драматургічну практику «лихоліття», автор «Чайки», «Трьох сестер» і «Вишневого саду» став новатором у галузі драми, письменником, що своїми творами вплинув на реформу спочатку російського, а далі і світового театру. Разом з «новими формами» він приніс новий зміст, закріплений у реалістичному стилі мистецтва.

Якщо не вважати на втрачений нині водевіль «Найшла коса на камінь», перша п'єса Чехова була велика юнацька драма «Безбатьченки». Основна тема цієї драми—зміна двох поколінь, протиставлення дітей—сучасників «батькам»—людям найближчого часу, 60—70 років. П'єса скерована була проти сучасного покоління, позбавленого внутрішньої ідейної чистоти, зовнішньої пристойності, виростлого серед «тоскного безлюддя й паганолюддя», де «все хоч трохи чесне, порядне мовчить», де неминуче гине «чиста душа,

щирість, правдивість, сміливість». Жертвою цього «ліхоліття» падає головний герой п'єси Платонов, людина з розумом, талантом і ідейною скерованістю. При всій своїй гостроті п'єса композиційно слабка, багата на настирливе моралізування. Але вона має інтерес як початок мотивів, що далі розвинулися в «Іванові» (герой—жертва сучасності) і в «Вишневому саді» (картини вимирання дворянських гнізд).

До ранніх чеховських п'єс належить також одноактний драматичний нарис «На широкому шляху», перероблений автором з оповідання «Восени». В центрі його побродяга Мерік—сильна, багата натура, що не вміє докласти своїх сил до корисної справи.

Ні «Безбатьченки», ні «На широкому шляху» на сцену не попали, і свої безпосередні зв'язки з театром Чехов почав через водевілі. Жанр, перенесений до нас на початку минулого сторіччя з Франції і особливо улюблений у 80-х роках, Чехов підніс до вершин справжньої літератури. «Весілля», «Ювілей», «Ведмідь» і «Посватання» не застаріли донині. Якірність, соковитість, не-підробний гумор, гостра сценічність вигідно відрізняють їх від напівзабутих тепер переробок з французької. В основі чеховських водевілів завжди лежать реальні життєві зразки і мотивування поведінки персонажів, що його такий вибагливий критик як Л. Толстой, кажучи про «Посватання», визначив терміном «обумовлений комізм» у відміну від «французької безглуздої несподіванки».

Але справжню славу новатора російської драми принесли Чехову не ці забавні п'єски, що легко й градіозно народилися спід пера молодого Антоші Чехонте, автора численних уже тоді

гумористичних оповідань. Ця слава почалася з «Іванова» (1887). Хоч у цій п'єсі письменник формально не відходив ще від художніх схем і тез, вироблених попередньою драматургією, «Іванов» — глибоко ідейний і значний для своїх сучасників твір. Головний герой його, що узагальнює переживання російського інтелігента 80-х років, поданий автором ніби у виключно персонально психологічному плані, але під персональною темою його легко вгадується соціальне коріння того часу. У минулому — палка молодість, боротьба за змістовне життя, тепер — порожнеча, втрата енергії, розчарування і в фіналі револьверний постріл...

У 1889 р. Чехов написав наступну п'єсу — «Лішака», згодом перероблену у відомого «Дядю Ваню». На матеріалі побутового, обивательського існування Чехов дає глибоку й сильну картину буття й переживань російської інтелігенції 80—90-х років. Не маючи ідейного, усвідомленого суспільного життя й широких перспектив на майбутнє, інтелігенція ця шукала виправдання своєї діяльності у чесному виконанні тих «малих справ», які були в її можливостях. На її думку, ці «малі справи» й були єдиною можливою формою служіння людству. У Астрова, наприклад, це — медицина. Але іноді, коли нудьга провінційного життя затягувала, і почуття притуплялись — загострювалось усвідомлення недоцільності існування, і вневненість ця здавалася міражем. У такому плані глибоко трагічна й типова доля двох головних героїв п'єси, Астрова і Войницького.

У «Дяді Вані» вже є нові способи драматичного письма, які дістали дальший розвиток у наступних п'єсах — «Чайка» і «Три сестри». Коли

в реалістичній драматургії до Чехова переважало показування окремих індивідуальностей в їх стиканнях з оточенням, то чеховська драма не має єдиного героя, а складається з ряду «персональних життів», з подібними або відмінними психологічними й побутовими рисами. З цього погляду чеховська драма «безгероїчна», в ній немає центральних й другорядних фігур, всі дійові особи більш або менш «рівноправні».

Другий принцип чеховських п'єс — максимальна правдивість. Стверджуючи в драмі принципи реалістичної життєвої правди, письменник стикнувся з умовними способами драматичного мистецтва, коли життєвий матеріал під впливом умов сцени підпадав переробці, стилізувався, вкладався в готові шаблони. Звідси — відмова Чехова від складного «штучного» драматичного сюжету, від зовнішніх традиційних ефектів. Звідси — пресловута «беззмістовність» і «несценічність» чеховських п'єс. Але п'єси ці надзвичайно дійові внутрішньою динамікою, внутрішнім емоціональним своїм розвитком, зовнішня ж статичність їх ніби відбиває сповільнений, розмірений хід життя, такий характерний для сучасної Чехову Росії.

Побудова характерів на інтимних переживаннях має у драматурга і ще один наслідок: сценічна мова і діалог його персонажів не завжди сповна відбивають внутрішній стан даної особи. Поруч з відвертою мовою і безпосередніми висловлюваннями Чехов уводить і «підтекст», тобто таку форму сценічної мови, коли персонажі розмовляють про одне, а «внутрішню розмову» ведуть на зовсім іншу, часто прямо протилежну тему. Тут дуже велике значення мають славетні чеховські паузи, що ще більше «настроюють» глядача

на той чи інший емоціональний лад, в унісон тому, який панує на сцені.

Ці нові способи будування п'єси знайшли палких прихильників і сценічних інтерпретаторів у молодому тоді Художньому театрі. Чуйно вгадавши нове в чеховській драматургії, К. С. Станіславський і В. І. Немирович-Данченко ставлять одну за одною п'єси Чехова і знаходять для них у своєму театрі досконалу, високо художню форму.

«Вишневий сад» написано після «Трьох сестер» спеціально для Художнього театру в 1904 р. незадовго до смерті письменника. Тема п'єси не нова, а з певного погляду навіть паскрізна для всієї творчості Чехова. Картина розпаду дворянських маєтків і приходу нового класу — буржуазії уже намічена в «Безбатьченках» і ряді наступних оповідань: «У саднбі», «Випадок з практики», «Сусіди», «У рідному кутку» і багатьох інших.

У «Вишневому саді», задуманому автором як комедія, дані представники приречевого класу — Ранєвська, Гаєв і одночасно показані нові групи, що ввійдуть у життя на зміну старому. Але комедійний план п'єси не витриманий до кінця. Тема вишневого саду, що знаходить собі вираз у Гаєві і Ранєвській, безперечно забарвлена в лірико-драматичні тони. І хоч у цьому творі немає й тіні ідеалізації дворянства, трохи сумовите замишування по суті добрими й гарними, але нікчемними Гаєвим і Ранєвською безперечно є в фіналі п'єси.

Поруч з тим у «Вишневому саді» на повний голос бринить високий апофеоз праці, світлого майбутнього, людської незалежності і визволення від забобонів.

Такі світлі, мажорні тони п'єси. Вказівки на них можна не раз знайти по листах Чехова, який весь час повторював, що він пише не відхідну старій Росії, а гімн новому племені—«молодому, невіданому».

Редактор П. Нестеровський

Художник Г. Ігнат'єв

А. П. Чехов—Вишневый сад

(на українском языке)

Підписано до друку 30/IV 1946 р. БФ 01526 тир. 5000
3¹/₂ др. арк., 56 x 84|16. В одному друк. арк. 30000 зн.,
зам. № 1154.

Харків, друкарня „Мистецтво“. 1946

Ціна 3 крб.